

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE VALDKOND

NARVA KOLLEDŽ
PSÜHHOLOOGIA JA PEDAGOOGIKA LEKTORAAT

Liia Kaljo

**EESTI LASTEKIRJANDUSE KASUTAMINE KAHE KOHTLA-JÄRVE
LASTEAIA NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja Maret Annuk

NARVA 2017

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

..... /töö autori allkiri/

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Liia Kaljo

(sünnikuupäev: 28.01.1983).

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Eesti lastekirjanduse kasutamine kahe Kohtla-Järve lasteaia näitel“, mille juhendaja on Maret Annuk:
  - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Narvas, 18.05.2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. LAPSE ARENG LUGEJANA.....	8
1.1. Kirjandushuvi areng	8
1.2. Varasemad uuringud lastekirjanduse kasutamisest	10
1.3. Lastekirjandus ja selle liigid.....	12
1.4. Koolieeliku kirjandustaju	15
1.5. Lastekirjanduse kasutamise tähtsus koolieelses eas.....	18
1.6. Lastekirjandus väärtuste kujundajana	20
2. EESTI LASTEKIRJANDUSE KASUTAMINE KAHE KOHTLA- JÄRVE LASTEAIA NÄITEL.....	23
2.1. Uurimistöö meetod ja valim.....	23
2.2. Uurimistöö protseduur	25
3.1. Eesti lastekirjanduse kasutamine õppetegevuses	26
KOKKUVÕTE	43
SUMMARY	46
KIRJANDUS	48
LISA.....	53

SISSEJUHATUS

Kirjandushuvi äratamine on tänapäeval õpetajatele ja lapse kasvukeskkonna loojatele väljakutseks. Tänapäeva tehnoloogiline areng on olnud kiire ning sellega seoses on võrreldes mitmekümne aasta taguse ajaga lapsed ümbritsetud nuti-seadmetega ning internetiga. Mõistetavalt tekitavad sellised seadmed lastes huvi ning raamatute lugemine ei ole enam populaarne. (Niitra 2016)

Kindlasti saab koolieelne lasteasutus toetada last ja tuua ta kirjandusmaailma raamatute juurde, pakkudes talle tekste nii tänapäeva maailmast, millega ta igapäevaselt kokku puutub, kui ka varasemast ajast, pakkudes talle seda kirjavara, mis on varem kirja pandud. Autor valis lõputöö teemaks eesti lastekirjanduse kasutamise koolieelsetes lasteasutustes, kuna leiab, et sellel on pedagoogilis-kultuuriline mõju. Kodumaise kirjanduse tundmisel on oluline osa nii ajaloo, kui ka laiemalt kodumaa tundmisel. Lastekirjanduse uurija ja kriitik Krista Kumberg peab tähtsaks just eesti lastekirjanduse lugemist ja toob välja erinevuse kodumaise ja tõlgitud lastekirjanduse vahel, milleks on omamaisete autorite keelekasutus ja meie siinse elu kirjeldamine, mida teiste maade autorite teostest ei leia (Kumberg 2011a).

Autorile teadaolevalt ei ole varasemalt uuritud eesti lastekirjanduse kasutamist Kohtla-Järve koolieelsetes lasteasutustes. Ühtlasi on tegemist aktuaalse teemaga, kuna Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008) seab eesmärgiks laste huvi tekitamise lastekirjanduse ja Eesti kultuuri vastu.

Uurimistöö eesmärk on välja selgitada, kui palju ja milliste tegevuste kaudu kasutatakse lasteaedades õppe- ja kasvatustegevuses eesti lastekirjandust. Kõrvaleesmärgina tahab autor teada õpetajate arvamust selle kohta, kas eesti lastekirjanduse kasutamine õppe- ja kasvatustegevuses toetab lastes kirjandushuvi tekkimist. Eesmärgist lähtuvalt on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Millistes valdkondades ja tegevustes kasutatakse eesti lastekirjanduse tekste kõige sagedamini?
2. Milliseid kirjandusliike praktiseeritakse ning millistest kriteeriumidest lähtutakse kirjanduspalade valikul?

3. Milliste eesti autorite tekste eelistatakse kasutada Kohtla-Järve koolieelsetes lasteasutustes?
4. Milliseid viise kasutatakse lastes kirjandushuvi tekitamisel ning millised on õpetajate arvamused laste kirjandushuvi äratamisel ja suunamisel eesti lastekirjanduse kaudu?

Laste lugemishuvi tõstmine on muutunud Eestis aktuaalseks. Murettekitavaks teguriks peetakse laste lugemishuvi kahanemist erinevatel sotsiaalsetel põhjustel. Niiberg ja Linnas (2007) on seisukohal, et lugemisharjumust peaks äratama koolieelses eas, sest hilisemas eas on see vähetõenäoline (Niiberg, Linnas 2007: 85).

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008) seab eesmärgiks lapse huvi tekitamise lugemise, kirjutamise ja lastekirjanduse vastu. Õppekava kohustab lasteaiasõpetajat õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimisel kasutama žanriliselt mitmekesist kirjandust eesmärgiga toetada lapse lugemishuvi ning lugemis- ja kirjutamisvalmiduse kujunemist. Lapsi suunatakse kirjandust mõistma ja hindama lastele ettelugemise, dramatiseerimise, ümberjutustamise, joonistamise, oma raamatute koostamise ja teiste tegevuste kaudu. (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 5. pt)

Uuringu probleem seisneb selles, et õppekava kohustab kasutama erinevat ja mitmeliigilist lastekirjandust, kuid kirjanduse määratlust sätestatud ei ole. Seega, võib eeldada, et õpetajal lasub nii kohustus kui ka vabadus lastele kirjandust valida ning lähtuvalt oma kogemustest, oskustest ja eelistustest lastekirjandust erinevatel viisidel kasutada. Õpetajal on lastekirjanduse valikul nõ *vabad käed*. Seega, soovib autor uurida ja selgitada, millisel määral ja millistel viisidel lõimitakse eesti lastekirjandust õppe- ja kasvatustegevusse. Ühtlasi soovitakse välja selgitada, millised on õpetajate hoiakud laste kirjandushuvi äratamisel Kohtla-Järve lasteaedades.

Õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimise ühe põhimõttena rõhutatakse eesti kultuuritraditsioonide väärtustamist (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 2. pt), milles on autori arvates oluline roll etendada ka kodumaisel lastekirjandusel. Lisaks on oluline, et koolieelsete lasteasutuste õpetajad pööraksid tähelepanu kodumaise lastekirjanduse kasutamisele. Kirjandusteadlane Ants Järv on öelnud: „Emakeelne lastekirjandus on rahvuskultuuri oluline koostisosa ning selle algus ulatub inimsoo hälli juurde, avaldub rahvaluules.” (Järv 1989: 3)

Uurimistöö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Esimeses peatükis antakse ülevaade lastekirjanduse olemuse ja kasutamise seisukohtadest. Teises peatükis kirjeldatakse valimit ja uurimismeetodi valikut ning uurimisprotseduuri. Empiirilises osas selgitatakse lastekirjanduse kasutamist kahes Kohtla-Järve koolieelses lasteasutuses ja tuuakse välja lasteaiaõpetajate arvamused, hinnangud ja kogemused.

Autor toetub S. Väljataga, M. Mürsepa, R. Krusteni jt autorite teoreetilistele seisukohtadele lapse kirjandustajust eelkoolieas.

1. LAPSE ARENG LUGEJANA

1.1. Kirjandushuvi areng

Mitmed autorid räägivad lugemis- ja kirjandushuvi äratamisest ning kujundamisest täiskasvanu poolt kirjanduse ettelugemise ja jutustamise kaudu. Mare Mürsepp on seisukohal, et lapse kirjandus- ja lugemishuvi äratamisel ja kujundamisel on oluline roll eeskätt täiskasvanupoolsel oskuslikul kirjanduse vahendamisel. Laps puutub raamatutega kokku enne lugemisoskuse kujunemist. Kirjanduse sisu mõistmiseks on vajalik selle täiskasvanupoolne oskuslik vahendamine. (Mürsepp 2003: 15)

Koolieelses eas olevad lapsed eelistavad iseseisvale lugemisele kirjandusteosega tutvumist täiskasvanu vahendusel, üheks põhjuseks on kahtlemata puudulik lugemisoskus, teisalt tekib esitaja ja kuulaja vahel emotsionaalne side ja elav vaimne kontakt, mis annab lapsele võimaluse avada oma suhtumist etteloetavasse palasse. Laste kirjandushuvi äratamiseks ja arendamiseks ning lugemisele suunamiseks ja vaimse kontakti säilitamiseks täiskasvanuga võib ettelugemist-jutustamist pidada kõige olulisemaks vahendiks. (Väljataga 1984: 3-4) Lapse esimene lugemiskogemus peaks olema interaktiivne, hõlmates täiskasvanut ja last, kellele teost ette loetakse. Lapse kujutlusvõime arendamisel on oluline, et laps kuulab, vaatab, arutleb ja elab loetavale kaasa. (Pittelkow ja Jacob 2004: 115)

Tänapäeval rõhutatakse järjest enam, et lapse positiivse suhtumise kujundamisel lugemisse on oluline roll täiskasvanul, kes peaks looma mitmekesiseid lugemissituatsioone (Lerkkanen 2007; Hallap ja Padrik 2008).

Ameerika filosoofiaprofessor Mattew Lipman (1922 – 2010) pidas oluliseks lastega arutlemist ja dialoogi pidamist ning leidis, et parim viis on seda teha lastekirjanduse kaudu (Fisher 2005: 145-146). Bruno Bettelheim peab lastele ettelugemist oluliseks hariduse andmise vahendiks (Bettelheim 2007: 10).

Helin Puksandi doktoritööst tuleb välja mõte ilukirjanduse lugemise mõjust kujutlusvõimele ja sõnavarale. Ilukirjanduse lugemine arendab kujutlusvõimet ja sõnavara ulatust filmi vaatamisest enam, kuigi võrdväärselt kirjandusega arendab film empaatiavõimet. Olustikku, inimesi, esemeid vm kirjeldavat sõnavara asendab filmis visuaal. (Puksand 2014: 824)

Lastekirjanduse ettelugemist on käsitletud ka lapse kuulmise ja kõne arengu mõjutajana. Peep Leppik (2004) rõhutab emakeelse lastekirjanduse ettelugemise olulisust lapse kuulmise arendamisel. „Ega asjata ole mitmele eesti laste põlvkonnale just Karl-Eduard Söödi ja Ernst Enno lastepärane (peaaegu didaktiline) luule olnud kuulmist ja kõnet arendavaks vahendiks.“ (Leppik 2004: 5)

Smith, Cowie ja Baldes viitavad Brunerile (1990), kes arvas et samade lugude korduv rääkimine teeb loo lapsele tuttavaks, mis omakorda motiveerib ja aitab last lugemisel. Vanemate roll lapse lugemisharjumuste kujundamisel enne seda, kui lapsed iseseisvalt lugema hakkavad, on väga oluline. Koos lapsega lugedes tuleb see muuta nauditavaks, jagada kordamööda oma mõtteid ja tundeid loetust. Koolieelsetel aastatel saadud suhtlemiskogemust vanemate ja kasvatajatega rakendatakse hiljem lugemis- ja kirjutamisoskuste omandamisel. (Smith, Cowie, Blades 2008: 351).

Oluline on ettelugemisel kasutada kaasaegset lastekirjandust. Igal põlvkonnal on omad lood, kus laps end ära tunneb ning tal on võimalus tegelastega samastuda (Soone 2015).

Undrits (2010) jõudis järeldusele, et 13%-le uuringu valimis osalenud koolieelikutele ei loeta raamatuid kodus ette ning paljudes kodudes (66%) ei ole raamatute ettelugemine igapäevane tegevus. Eriti tähtis on lasteaija õpetaja roll ettelugejana just nendele lastele, kellele kodus raamatuid ei loeta ning kes ise veel lugeda ei oska. Nendele lastele on ettelugemine lasteaias kuni lugemisoskuse väljakujunemiseni ainsaks raamatumaailmaga tutvumise võimaluseks. (Undrits 2010: 34-35)

Eelöeldust võime järeldada, et lapse huvi äratamine kirjanduse ja lugemise vastu saab efektiivselt toimuda olukorras, kus lapse kasvukeskkonna looja püüab lastele vahendada kirjanduspala emotsionaalselt, mis peaks lastele pakkuma positiivseid lugemiskogemusi. Huvi kirjanduse vastu on vajalik tekitada varases lapseas. Kuna koolieeliku emotsionaalsus on kõrge, on ka kirjandustaju arendamine suure tõenäosusega tulemuslik. Võime eeldada, et lapse lugemisharjumus saab suuresti alguse täiskasvanu oskuslikul vahendamisel ning määrab suures osas ära lapse suhtumise kirjandusse.

1.2. Varasemad uuringud lastekirjanduse kasutamisest

Varasemast uuringust (Kurik 2012) nähtub, et õpetajad kasutavad lasteraamatuid laste kooliks ettevalmistamisel. Uuringust selgus, et õpetajad eelistavad kasutada muinasjutte, aimekirjandust kui ka tegelusraamatuid, ning raamatu valikul peeti tähtsaimaks selle eakohasust ja õpetlikku sisu. Lisaks soovis autor oma töös välja selgitada õpetajate arvamusi eestikeelse lastekirjanduse kasutamisest (kõne all oli ka välismaine tõlkekirjandus eesti keelde). Suur osa õpetajatest arvas, et eestikeelset kirjandust on piisavalt, osa õpetajatest arvas, et eestikeelset kirjandust on vähe ning põhjendasid, et raamatute sisu on raske. Autor nentis tõsiasja, et 40% õpetajatest jättis eestikeelse lastekirjanduse kasutamise kohta arvamuse välja toomata. (Kurik 2012)

Ene Tigase (2006) poolt läbi viidud uurimustest selgus, et lasteaiaõpetajad lähtuvad lastekirjanduse valikul eakohasusest, pildimaterjalist ning vastavusest õppekavale. Samuti eelistavad õpetajad aimeraamatuid andmaks lastele edasi faktiteadmisi. (Tigas 2006)

Vaike Tiits (2013) käsitles oma praktilises loovtöös lavastusmängu kui õppe- ja kasvatustegevuse meetodit ning töö praktilises väljundis koostas autor näidiskava, mille aluseks võttis palju vastakaid arvamusi tekitanud Andrus Kivirähki raamatust loo „Hunt ja sinililled” (Tiits 2013).

Oras (2016) käsitles uurimistöös lasteraamatute kasutamist oma uurimistöö ühe osana ja leidis, et lasteaiaõpetajate arvates on lasteraamatute tekstid heaks abivahendiks väärtuskasvatustlike teemade käsitlemiseks ja lastega filosoferimiseks (Oras 2016). Orase uurimusest selgus, et lasteaiaõpetajad kasutavad lasteraamatuid erinevate tegevuste läbiviimisel ning lasteraamatud sobivad hästi ka lastega filosoferimiseks. Lastega filosoferimise all mõeldakse arutlusviisi, mis koosneb erinevatest tegevustest. Barbara Brüning (2001) on märkinud, et „filosoferimine on mõtlemis- ja arutlusviis, mis koosneb erinevatest tegevustest, milleks on häämmastamine, küsimine, järelemõtlemine, kahtlemine ja järelepärimine“. (Oras 2016: 7, viidatud Säre 2010: 6).

Läätse (2014) bakalaureusetööst nähtub, et kahe Põltsamaa lasteaia õpetajad kasutavad lasteraamatuid laste üldoskuste (mänguoskused, tunnetus- ja õpioskused, sotsiaalsed ja enesekohased oskused) arendamisel (Lääts 2014).

Ingrid Rüütli (Rüütel) ja Ene-Margit Tiidu (Tiit) poolt oli läbiviidud uuring, kus ankeetküsitluse vormis sooviti teada saada küsitluses osalenute arvamusi pärimuskultuuri säilitamise ja edasiarendamise olulisusest tänapäeval. Samuti sooviti teada saada arvamusi selle kohta, mida parandada või muuta lasteaias, koolis, meedias, oma rühmas, ühiskonnas? Arutlustest kasvas välja üldine arvamus, et kokkupuude folklooriga peaks algama varasest lapsepõlvest. Lisaks kodusele ja vanemate eeskujule arvati, et erilist tähelepanu oma kultuuri alasele kasvatusel tuleb pöörata lasteasutustes ja koolides. Oluliseks peeti ka asjaolu, et lapsed peaksid tundma õppima eelkõige oma kodupaiga või elupaiga kultuuripärandit. Leiti ka, et rahvakultuuri ja sellega tegelejaid on vajalik enam väärtustada ja toetada koolitamise ja teostamise näol. Pärimuskultuuri alasele kasvatusel peaks tähelepanu pöörama lasteasutustes, mis peaks olema primaarne, mitte teisejärguline. Oluline on ka õpetaja eeskuju – parim õpetamine toimub isikliku eeskuju kaudu. (Rüütel, Tiit 2005: 158-160)

On leitud (Vesiko 2005), et lugemisraskused on seotud vähese võimalusega vaadata ja kasutada raamatuid, mistõttu ei saa ka selleks motivatsiooni tekkida. Kui lapsele on varakult võimaldatud raamatutega mängida ning neid uurida, on laps hiljem vaimselt valmis kasutama raamatuid teadmiste saamiseks. (Vesiko 2005)

Kalda (2011) magistritöö eesmärgiks oli muuhulgas välja selgitada II kooliastme poiste ja tüdrukute võimalikke erinevusi lugemishuvis ja funktsionaalse lugemisoskuse tasemes. Tulemustest selgus, et tüdrukud on jutustava teksti mõistmises tugevamad kui poisid, kuid poisid ületavad neid dokumentaalse teksti mõistmises. Tulemused näitasid ka, et tüdrukutel on suurem huvi lugemise vastu kui poistel, kuid üldiselt on lugemishuvi õpilastel madal. Autor nentis, et sellele peaksid tähelepanu pöörama täiskasvanud, sest ka uurimustöö tulemustes selgus, et lugemisvara soovitamisel on lastevanemate ja õpetajate mõju kõige suurem. (Kalda 2011)

Lähtudes varasematest uuringutest ja andmetest, soovib autor teada saada, millisel määral ja millistel viisidel kasutatakse eesti lastekirjandust kahes Kohtla-Järve linna lasteaias ning millised on õpetajate arvamused koolieelsete laste kirjandushuvi tekitamisel.

1.3. Lastekirjandus ja selle liigid

Lastekirjandus on eraldiseisvaks kirjandusharuks kujunenud 17 sajandil, mil hakati väärtustama lapsepõlve kui omaette perioodi inimese elus. Lapsepõlve kui eraldiseisva perioodi teadvustamisega tekkis vajadus õpetamise ja harimise järele, ning lastekirjandus oli algselt seetõttu seotud vaid pedagoogiliste ja hariduslike eesmärkidega. (Nikolajeva 1996: 5)

Lastekirjanduse aluspõhjaks on rahva suuline looming – folkloor, nii on see ka Eestis. Lisaks rahvaluulele, on esimesi eesti laste kokkupuuteid kirjandusega täheldatud alates 16. sajandist, mil ilmus aabitsaid ja katekismusi. Kuigi aabitsaga ei saa otseselt seostada lastekirjanduse algust, oli aabits-lugemik siiski esimeseks kirjavaraks, mis sisaldas ilmaliku sisuga õpetlikke kirjanduspalu. (Järv 1989: 5; Krusten 1995: 27-29)

Eesti algupärase lastekirjanduse algusest saab rääkida alates 19. sajandi keskpaigast (Järv 1989: 3). Eesti rahvusliku kirjanduse rajaja Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803-1882) on ühtlasi eesti lastekirjanduse teerajajaks, mitmed tema teosed on saanud laste lugemisvaraks ja kuuluvad eesti lastekirjanduse klassikasse (Sööt 1969: 9).

Lastekirjandus on eraldiseisvaks ilukirjanduslikuks nähtuseks kujunenud suhteliselt hiljuti. Pikka aega on lastekirjandust seostatud vaid pedagoogikaga, mida kinnitab veel 20. sajandi esimene pool. Lastekirjandust on tõlgendatud ka kui kunstilist primitiivsust, mis on tingitud lugeja east tulenevast vastuvõtuvõimest. Kuid lastekirjanduse arenguga kujunes välja ka selle kunstiline alge. Kõige levinumalt on lastekirjandust defineeritud ilukirjanduseks, mis on teadlikult lapsele kirjutatud, lastepäraselt välja antud ning kus on arvestatud tema east ja elukogemusest tulenevat retseptsioonivõimet. (Krusten 2003: 17).

Võib öelda, et suhtumine lastekirjandusse on läbi ajaloo varieerunud. Koos lapsepõlve, kui olulise perioodiga indiviidi elus, väärtustamisega tähtsustati ka lastele suunatud tekste. Lastekirjandus erineb täiskasvanutele suunatud kirjandusest selle poolest, et arvestatab laste ealist eripära ja sellest tulenevat vastuvõtuvõimet. See asjaolu aga ei viita lastekirjanduse madalamale kunstilisele väärtusele.

Ilukirjanduses on lastekirjanduse iseseisev haru, millel on sarnaselt ilukirjandusele põhiliigid (proosa, luule, draama) ja žanrid (romaan, jutustus, muinasjutt, poem, komöödia, draama jne). Lastekirjanduse põhiliseks erinevuseks on lugeja ealise eripära

arvestamine ehk adressaaditunnetus, mis sõltub kirjaniku andest ja oskusest lastele kirjutada. Eristatakse väikelapse, koolieeliku, noorema ja keskmise ning vanema kooliea kirjandust. Lastekirjandust on iseloomustatud ka keskse huvi kaudu, milleks on muinasjutu-, seiklus- ja realismiiga. Liigitused on tinglikud, sest nende piirid on sujuvad, seega ei ole absoluutsed. (Krusten 1995: 13–14).

Lastekirjandus selle laiemas tähenduses on spetsiaalselt lastele suunatud kirjandus, mis võimaldab selle alla liigitada ka lastekirjanduse eelvormid ehk tekstid, mis kuulusid esialgu täiskasvanute lugemisvara hulka, kuid millest pärast töötlemist sai laste lugemisvara, samuti rahva suulise pärimusloomingu, mis oli/on mõeldud laste tarbeks. Lisaks sellele kuuluvad laiema lastekirjanduse mõiste alla mitte-ilukirjanduslikud tekstid, mida lastel tuleb oma igapäevases elus kasutada (nt aimekirjandus, aabitsad, kooliõpikud). Lastekirjandus kitsamas tähenduses on täiskasvanute poolt lastele loodud ilukirjandus. (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 101).

Lastekirjanduseks saab pidada ka algselt täiskasvanutele suunatud teoseid, mis on hiljem liikunud ja kinnistunud laste lugemisvarasse. Osa rahvaluulest on suunatud just lastele, osa on aga laste kasutusse läinud adapteeritud kujul. (Krusten 1995: 13).

Väikelastekirjandus on kuni viieaastastele lastele suunatud kirjandus, mille peaeesmärgiks on kõne-, mälu- ja tähelepanu arendamine. Sel perioodil on domineerivateks pildiraamatud, muinasjutud, aimeraamatud ja aabitsad. 1990. aastatel avaldatud pildiraamatutest tuuakse välja Edgar Valteri ja Juhani Püttsepa autoriraamatuid. (Niitra 2014: 35).

Lastekirjandus on ka lastekultuuri vanim ja keskseim ilming. Lastekultuur on laste tegevuste ja vajadustega seotud subkultuur, mille üheks osaks on professionaalne kultuur, mis on loodud ja suunatud lastele. (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 107).

Lastekultuur luuakse laste sotsiaalses interaktsioonis. Sotsialiseerumisprotsessis on laps kultuuri kaaslooja ja kasutaja. Kultuur sisaldab nii materiaalseid (mänguasjad) kui ka mittemateriaalseidprodukte, nagu keel, seisukoht, idee, tähendus, väärtus ja teadmine. Lapsed loovad kultuuri endi ümber ise, saades peegeldusi neid ümbritsevast maailmast. Peegeldus aga ei ole elu kopeerimine, vaid kujutlus elus toimuvast. Lastekultuur kajastub mängus, kus mängitakse läbi erinevaid teemasid. Nugin (2009), toetudes Corsaro (2003) uuringule, toob välja mõtte, et lapsed toovad mängu sisse lastekirjanduse kaudu saadud elamusi, mängides läbi terveid müsteeriume. Ühe teemana on välja toodud

surma teema, reaktsioon sellele, strateegiad surma ületamiseks ning uuestisünd ja pidustused, mida seostatakse muinasjuttudega. (Nugin 2009: 40-42).

Bruno Bettelheim, tuntumaid lastepsühholoogia ja -psühhiaatria professoreid, on uurinud muinasjutu mõju vaimsele arengule. Ta toob välja mõtte, et muinasjutu lugemise ajal mõtestab laps muinasjutu sündmusi ja seostab neid reaalsete eluliste situatsioonidega, mis on oma olemuselt hariduslik protsess. Muinasjutt aitab struktureerida tundeid ja teadmisi alateadvuse pinnal, millele toetudes saab laps suhestuda välismaailmaga. (Bettelheim 2007: 9-13)

Muinasjutu emotsionaalne ja kavatuslik kasutegur on suurem, kui esitada muinasjuttudel põhinevaid lavastusi (Niiberg, Metspalu, Linnas 2009: 181).

Muinasjutt rajaneb rahvauskumustel, müütidel või vabal fantaasial, on meelelahutuslik või õpetliku sisuga lugu, mida iseloomustab imepärassus, üleloomulikkus, ebatavalisuse esinemine. Muinasjutt ei pretendeeri usutavusele. (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 124-125)

Folkloor ehk rahvaluule kitsamas tähenduses on rahva kollektiivne sõnaline looming, mis hõlmab rahvalaule, muinasjutte ja rahvaluulet (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 50). Rahvaluulel ja -juttudel põhinevad ühised tegevused õpetavad koolieelses eas olevat last osalema dialoogis, jälgima ja mõistma teise inimese kõnet ning tegema ennast mõistetavaks. Rahvalaulud ja rütmisalmid koos liikumisega toetavad sõnavara arengut, intonatsiooni ja õpetavad jälgima kõne rütmi. (Mürsepp 2001: 9-10).

Riimi ja rütmi tajumine on lapsele väga tähtis. Laste ühistevõtmise aluseks eelkoolieas on ühtne rütmiline tunnetus, mida võimaldavad rahvalaulud ja lühiriimid, et juhtida lapsi muusika algelementide juurde. Samas on nad aluseks ka rahvusliku alateadvustunde kujunemisele. (Vikat 1999: 42).

Folklooris ja müüdis on olemas ürgne rahvuslikult ühendav aines, millel baseeruvad ka tänapäeva ideed ja väärtused (Krusten 2001: 12).

Luules ehk poeesias kasutatakse ranget ja korrapärast struktuuri. Kõne on rütmistatud ning tekst on liigendatud ridadeks. Kunstluule eelkäija on rahvaluule ehk folkloor. (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 114)

Aimekirjandusena mõistetakse kirjandust, mis tutvustab arusaadavalt teaduse saavutusi, eesmärgiga anda edasi teadmisi. Iseäranis lasteraamatus võib aimekirjanduse ja ilukirjanduse piir olla hajus. Tähtsaimaks eesmärgiks on lapse vastuvõtuvõimet arvestades, jutustavas vormis ning huvitavalt edastada teaduslikku teksti. (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt. 2006: 10)

Autorid võivad oma teostes isikustada mõne loomalapse, mille abil on hõlpsam lugejale teadmisi arusaadavamaks ja meeldejäavamaks muuta (Kumberg 2011: 71).

Võib järeldada, et lastekirjanduses on arvestatud selle lugeja ja kuulaja ealise eripäraga ja tema suutlikkusega kirjandust vastu võtta. Koolieelses eas on oluline kasutada lapse arendamisel erinevaid kirjanduse liike. Kuulatud tekstide mitmekesisus on väga oluline teksti kui terviku tunnetamiseks ning keelekasutuse, mõtlemise, seoste ja veel paljude oskuste jaoks. Ilmselt on tänapäeval vähe neid vanemaid, kes teavad peast rikkalikke luuletusi, lugusid, seiklusjutte, luulevormilisi tekste, laule, mis räägiksid mõnest põnevast sündmusest või tegelasest, seetõttu on vägagi põhjendatud siinkohal rääkida kirjanduse ettelugemisest. Mida rohkem laps kuuleb selliseid asju, seda rohkem toetab ja arendab see tema vaimset arengut.

1.4. Koolieeliku kirjandustaju

Psühholoogia seisukohast tekib inimesel tajumise kaudu arusaam teda ümbritsevast sündmustest, objektidest ja inimestest (Smith; Cowie; Blades 2008: 313).

Kirjandustaju all võime mõista retseptsiooni ehk kirjanduse vastuvõtmist lugeja, vaataja ja/või kuulaja poolt. Eristatakse sotsioloogilist (lugemus, teoste levik, kriitika, lugejate hinnangud, lugemist mõjutavad hinnangud jm) ja psühholoogilist (teksti esmane vastuvõtt ja tõlgendamine) plaani. Kirjandustaju all mõistetakse kirjandusteose mõjul vallanduvate psüühiliste protsesside koostoimet: teksti elementide (sh kujundus ja illustratsioon) vastuvõtmise, meeldejätmise, emotsionaalne hinnang neile, teksti tõlgendamine, intertekstuaalsed seosed, mis on kirjandusteose mõjul loodud. Eestis on lastekirjanduse retseptsiooni uurimisega tegelenud S. Väljataga, M. Mürsepp jt. (Krusten, Kumberg, Mürsepp jt 2006: 154-155)

Autorid on jaotanud lapse kirjandustaju kujunemise vastavalt vanusele. Signe Väljataga jaotab kirjandustaju väikelapse (1 – 3aastane), mudilase (4 – 5aastane) ja vanema koolieeliku (6 – 7aastane) vahel (Väljataga 1984: 4).

Lapse huvi tagamiseks kirjanduse vastu on kirjanduse valikul vajalik arvestada selle eakohasusega (Peiker 1982: 3).

Toivo Niiberg on tähtsustanud lastele muinasjuttude ettelugemist ja seostab seda lapse üldise arengu toetajana (Niiberg jt 2009: 7). Autorid on seostanud arengupsühholoog J. Piaget käsitlust lapse arengu staadiumite ja lastekirjanduse ettelugemise vahel järgmiselt:

- I ehk sensomotoorne aste, sünnist – 2. eluaastani. Selle perioodi lõpufaasis tekib lapsel arusaam objekti püsivusest. Laps teadvustab endale objekti olemasolu ka siis, kui see on tema vaateväljast kadunud. Soovitav on lapsele lugeda unejutte. Käesoleva töö autori seisukohast oleks soovitatav sel perioodil vaadelda ka raamatute illustratsioone ja nimetada objekte.
- II ehk operatsioonieelne aste, 2 – 7 eluaastat. Tähtsaim areng on keelekasutus ja sõnavara suurenemine. Maailma tajutakse siiski egotsentriliselt ehk minakeskselt. Laps arvab, et teised omavad tema endaga sama arvamust ja vaateid. Sel perioodil aitavad muinasjuttudes olevad erinevad rollid lapsel mõista teiste tundeid ja väljuda egotsentrilisest mõttelaadist.
- III ehk konkreetsete operatsioonide aste, 6 – 12 eluaastat. Minakesksus hakkab vähenema, areneb võime mõista teiste arusaamu. Laps mõistab, et paljude nähtuste kulgu on võimalik muuta varasemat toimingut ümber pöörates. Sel perioodil aitavad muinasjutud, fantastika ja ulmelood arendada abstraktset mõtlemist.
- IV ehk formaalsete operatsioonide aste, 11 – 16 eluaastat. Selles eas on iseloomulik võime loogiliselt mõelda nii ümbritseva keskkonna piires kui ka abstraktselt. (Niiberg jt 2009: 57-60)

Tuntud eesti lastekirjanik ja pedagoog Jüri Parijõgi (1892-1941) rõhutas kirjanduse olulisust lapse isiksuse arengul. Ta kasutas C. Bühleri, W. Quasti ja H. H. Busse sellekohaseid uurimusi ning jaotas laste ja noorte kirjanduslikud huvid vanusest tulenevale arenguastmele, kuhu kuulub muuhulgas nn kirjanduslik väikelapseiga (3-5 aastat) ja nn muinasjuttude iga (4-5 aastat, haripunkt 8-9 aastat). Lugemisoskusele eelneb nn kirjanduslik väikelapseiga, mis saab alguse interaktsioonis täiskasvanuga. (Parijõgi 1935: 215-216)

Autorid on seisukohal, et lapse psühholoogilisest aspektist lähtudes peab kirjandus võimaldama koolieelses eas lapsel tunda erinevaid tundeid – kaastunnet, sõprustunnet, armastust lähedase vastu, vastumeelsust kurja suhtes jt (Peiker 1982, Väljataga 1984). Antroposoofide poolt on leitud seos muinasjuttude mitteettelugemise ja tunnete kängujäämise vahel (Niiberg, Metspalu, Linnas 2009: 129).

Ühe kuni kolmeaastastel lastel on taju vormiks kaasategutsemine (Väljataga 1984: 4). Eapärane on antropomorfiseerimine, domineerib teadmatusest inimesestamine. Sel perioodil arendatakse ettelugemise teostamisel aktiivselt sõnavara ja täpsustatakse sõna kui mõiste tähendust. (Peiker 1982: 11-12). Selles eas saab arendada lapse lugemis-ja kirjutamisoskuste eeldusi (Hallap ja Padrik 2009: 34-36).

Neljaaastast last iseloomustab emotsioonide sensitiivsus, mille tõttu nad elavad kuuldule sügavalt kaasa, mis kujundab kuuldu vastuvõtmist (Peiker 1982: 15). Peale neljandat eluaastat kujuneb kirjanduse vastuvõtmise täiustumine, see on seotud lapse arenguga, kogemuste ja teadmistega. Lapse lugemiskogemus täiustub ja rikastub ning laps hakkab eristama realistlikku ja muinasjutulist žanri. (Gurovitš; Kurotškina; Hodkova 1997: 111). Kasvab huvi ilukirjanduse ettelugemise ja kuuldud kirjanduspalade analüüsimise vastu (Hallap ja Padrik 2009: 37). Domineerib soov asjade käiku mõjutada, mitte järelduste tegemine (Väljataga 1984: 4). Nelja- kuni viieaastast last iseloomustab eelkõige kujuteldavatest sündmustest osavõtja roll, kes elab kaasa raamatu tegelastele. Koolieelses eas on kirjanduse vastuvõtlikuse ja emotsionaalsuse toetamine õpetaja oluliseks ülesandeks (Gurovitš, Kurotškina, Hodkova 1997: 111).

Viieaastane laps tunnetab ennast omaealiste tegevuse kaudu, seetõttu tunneb ta huvi kirjanduse vastu, kus ta saab kontrollida selles eas iseloomulikke seisukohti ja muresid (Peiker 1982: 20).

Vanemas koolieas laps ei samastu jäägitult tegelastega, pigem elab neile kaasa ning väljendab oma suhtumist, tundeelu erksuse ja kujundliku mõtlemise abil kujuneb kirjanduse kui kunsti tajumine. Selleealise lapse kirjandusest ilmajätmine võrdsustub lapse arengu kahjustamisega (Väljataga 1984). Mitmesuguste elukogemuste tõttu tajub laps kirjanduspala situatsiooni väljaspool teda ennast. Selles eas on oluline kirjanduse abil kinnistada reaalsustaju ja võimaldada lapsel kogeda üleolekutunnet situatsiooni üle (Peiker 1982). Tundeelu arendamise seisukohast kasvab ilukirjanduse roll (Hallap ja Padrik 2009: 41).

Uurides kirjandusuurijate teoreetilisi seisukohti, võib järeldada, et kirjanduse vastuvõtmine (tajumine) koolieelses eas on enamasti tunnetuslik, seetõttu on oluline, et protsess oleks emotsionaalne ja lapsele rahuldust pakkuv, mis on aluseks tulevasele kirjandus- ja lugemishuvi tekkimisele. Kirjanduspala tajumisel on oluline sõna kui mõiste tundmine. Kirjanduse valikul peab arvestama lapse eaga ja vanusest tuleneva vastuvõtu võimega.

1.5. Lastekirjanduse kasutamise tähtsus koolieelses eas

Koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast (2008) lähtudes suunatakse lapsi ettelugemise, dramatiseerimise, ümberjutustamise, joonistamise, oma raamatute koostamise jm tegevuste kaudu kirjandust mõistma ja hindama; ettelugemiseks valitakse žanriliselt mitmekesiseid raamatuid, et toetada lugemishuvi, lugemis- ja kirjutamisvalmiduse kujunemist (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava pt. 5).

Koolieelsetes asutustes on lastekirjanduse kasutamine seotud suures osas ka kõne arengu ning lugemise ja kirjutamise algoskuste toetamisega (Lerkkanen 2007; Kivi ja Sarapuu 2005; Hallap ja Padrik 2009). Koolieelses eas toimub lugemis- ja kirjutamisvalmiduse kujundamine kirjaliku kõne kaudu, mille funktsioonideks on suhtlemine kirjaliku teksti kaudu ja tekstist teabe hankimine (Kivi ja Sarapuu 2005: 227).

Ettekujus sellest, et suulise kõne lause võib erineda kirjaliku kõne ehk raamatulausest, saab lapsel tekkida ettelugemist kuulates (Hallap ja Padrik 2008: 295). Kõne arengu uurijad on leidnud, et kirjaliku kõne edukas omandamine on seotud sõnavara suurusega ja dekontekstualiseeritud keeleoskusega (mitme lausungi rääkimine asjadest, inimestest ja sündmustest mineviku ja/või tuleviku vormis), seetõttu peetakse oluliseks igapäevaseid tekstidega seotud tegevusi (Hallap ja Padrik 2008: 292).

Täiskasvanuga koos raamatuid lugedes areneb lapse sõnavara ja üldine kõne (Tulviste 2008: 47; Mürsepp 2010).

Nooremas koolieas on oluline kuulamisoskuse kujundamine, kasutades selleks eakohast lastekirjandust, mis on lapsele tuttavast valdkonnast (Kivi ja Sarapuu 2005: 229).

Vanemas koolieelses eas on oluline, et lapsel oleks olemas kujutus jutustuse struktuurist ja elementidest (sissejuhatus, tegevus ja sündmuste ahel ning tulemus või tagajärg), mille laps saab jutustusi kuulates ja seda analüüsides (Hallap ja Padrik 2008: 289). Sidus

teksti ümberjutustamise oskus saab areneda üsnes kuulnud jutu analüüsimise ja läbiarutamise käigus, millega omandatakse teksti mõistmise oskus ning mille kaudu saab laps aimu jutustuse elementidest (Hallap ja Padrik 2008: 298, viidatud Vorobjova 2006). Kirjanduspalade ümberjutustamise kaudu saab toetada lapse sidusa kõne kujunemist ja arenemist, see realiseerub jutustama õppimise kaudu (Puidet 2008: 22). Puidet (2008) toetudes Sawyerile väidab, et kirjanduspalade kaudu sidusa jutustuse väljakujunemise eelduseks on süžee struktuuri tundmine (Puidet 2008: 22). Karlep nimetab sidusaks kõneks teksti, kus laused on omavahel sisulises seoses, moodustades terviku. Sidusas kõnes hargneb mõte kindla teema piirides ning uus, lisanduv teema on sisuliselt seotud olemasoleva teemaga. Teksti terviklikkus sõltub siiski tajujast, sest kõigile ei pruugi tekst terviklikuna tunduda. (Karlep 2003: 41)

Koolieelses eas nähakse kõnearenduse põhimõttena keelevahendite kasutamist suhtlemises ja eneseväljenduse oskuses. Kõne arendamine on läbivaks eesmärgiks igas õppekava valdkonnas, mille tegevusi saab rikastada ja toetada lastekirjandusega. Lastekirjanduse kasutamine soodustab lapse sõnavara täienemist, sõna tähenduse mõistmist ning aktiveerib lausete moodustamist. (Hallap ja Padrik 2008: 299)

Lapse kõne ja mõtlemine areneb keskkonna ja ümbritsevate inimestega sotsiaalse suhtlemise käigus (Lerkkanen 2007, viidatud Vögtski 1978). Sotsiokultuurilisest vaatenurgast on lugemise kujunemise oskus seotud suurel määral lapse senise lugemiskogemusega – osalemine lugemise ja kirjutamisega seotud tegevustes (Lerkkanen 2007: 84-85). Muinasjutu kuulamine on oma olemuselt kollektiivne tegevus ning on seotud suhtlemisega, kus vestluspartnerid jagavad ühiselt kogetud lugemissituatsiooni (Lerkkanen 2007: 93, viidatud Heinonen 2001).

Koolieelses asutuses on lastekirjanduse kasutamisel mitmeid võimalusi:

- hommikuringis raamatute ettelugemiseks, meenutamiseks või tähelepanu osutamiseks mõnele uuele väljaandele;
- otseselt lugema õppimiseks;
- silmaringi avardamiseks ja elukogemuse sõnastamiseks;
- lugemiseks enne lõunauinakut, saavutamaks rahuliku meeleolu;
- lavastastusmängudes kirjanduspalade etendamiseks;

- laste lauluvara koostamiseks, mis toetub sageli lasteluule klassikale. (Müürsepp 2009: 97)

Võib järeldada, et kuigi lastekirjanduse kasutamine koolieelses eas on enamasti visuaalne ja auditiiivne tegevus, on kõnelemine ja tekstide käsitlemine seotud hilisema lugemis- ja kirjaoskuse väljakujunemisega. Lastekirjanduse käsitlemine koolieelses lasteasutuses on seotud suurel määral suhtlemissituatsioonidega ja on kollektiivne tegevus, milles laps osaleb ja kogeb olukordi kirjanduspala analüüsimisel. Koolieelses eas on oluline kuulnud kirjanduspala analüüsimine, mis paneb aluse sidusa kõne tekkimisele. Lasteaial on oluline roll laste sidusa kõne arendamisel, kuna lapsed veedavad enamuse oma ajast lasteaias. Lapse kõne ja mõtlemine areneb interaktsioonis täiskasvanu ja teiste lastega, ning lastekirjanduse kasutamine on heaks vahendiks kõnearenduslikel eesmärkidel. Lugemise osaoskuseid on palju ning need küpsevad lapses individuaalses seoses. Ettelugemist peetakse oluliseks abistavaks teguriks nii lapse lugemisoskuse kui ka kirjandushuvi väljakujunemisel. Oluline aspekt, mida laps peab tajuma koolieelses eas olles, on sõna ja selle tähenduse seos. See on aluseks ka hilisemale keeleoskuse väljakujunemisele, mida saab suurepäraselt arendada lastekirjanduse kaudu.

1.6. Lastekirjandus väärtuste kujundajana

Margit Sutrop (2008) on mõistet „väärtus” defineerinud kui nähtust, mida hinnatakse, soovitakse või püütakse saavutada ning mida kardetakse kaotada. Väärtushinnangud kujunevad aastatega ning neid on suhteliselt raske muuta. Väärtuste äratundmiseks on vaja kujutlusvõimet. (Sutrop 2008: 2)

Lastekirjandus on oma olemuselt tihedalt seotud kasvatuslike eesmärkidega ja taotlustega ning lastekirjanduse üheks kriteeriumiks on väärtuste ja normide sisendamine (Krusten 1995: 14; Müürsepp 2002: 32).

Teisalt on õpetlikkuse kõrvalt lasteraamatu ülesandeks meelelahutus, kujutlusruumi võimaldamine, oma fantaasiate väljaelamise kogemine, väljudes seeläbi täiskasvanu kontrolli alt (Müürsepp 2009: 98).

Kumberg (2004) on arvamusel, et eesti lastekirjanduses on teoseid, kus pedagoogiline sõnum on suunatud nii lastele kui ka täiskasvanutele, mille kaudu püütakse täiskasvanut suunata muutuv ühiskonnas lapse tundeid rohkem märkama (Kumberg 2004: 34).

Teisalt võib öelda, et lastekirjandus on seotud mitte pelgalt didaktiliste eesmärkidega, vaid kannab endas ka kunstilist väärtust ning on kujunenud eraldiseisvaks kirjandusliigiks (Palm 2003: 22).

Koolieelse lasteasutuse riikliku õppekava 2. peatükis on õppe- ja kasvatustegevuse üldeesmärgina esile tõstetud lapse mitmekülgne ja järjepidev areng. Õppe- ja kasvatustegevuse kaudu on vajalik toetada lisaks kehalistele võimetele ja aktiivsusele ka lapse vaimset, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut, mille tulemusel kujuneb tal terviklik ja positiivne minapilt, ümbritseva keskkonna mõistmine, eetiline käitumine ning algatusvõime, esmased tööharjumused ja arusaam tervise hoidmise tähtsusest ning arenevad mängu-, õpi-, sotsiaalsed ja enesekohased oskused. (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 2. pt)

Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärkide teadvustamine ja realiseerimine on tihti mõjutatud õpetajate ja kasvukeskkonna loojate veendumustest, loomupärasest andekusest ja empaatiavõimest (Müürsepp 2010: 27-28). Seega võib eeldada, et lasteaias õpetajatel on väga oluline roll väärtuste kujundamisel.

1920.-1930. aastatel pedagoogilisel maastikul tegutsenud haridusteadlane ja pedagoog Johannes Käis on pidanud oluliseks kultuuriväärtuste edasiandmist ja on öelnud: „Kasvatuse ja hariduse ülesandeks on meie kultuuri väärtusi tulevaile põlvile edasi anda, neid meie kultuuriliste varanduste pärijateks teha” (Käis 1996; 2004: 11). Lastekirjandus on olnud ajaloo kestel suur osa kultuurist ja sotsialiseerib last (Müürsepp 2005: 40-41).

Kõnearenduslikud tegevused annavad võimalusi väärtuspõhiste eesmärkide saavutamisel. Keele kaudu saadakse suurem osa teadmistest maailma ja inimeste kohta. Keeleõpetuses taotletakse tänapäeval suhtlemist toetavat õpikeskkonda, kus laps tunneks ennast turvaliselt. (Müürsepp 2010: 29)

Raamatuid on laste arendamisel ja kasvatamisel kasutatud aastasadu. Olenemata sellest, et tänapäeval on lastele loodud ja toodetud muud meelelahutust, õppevahendeid ja mängu erineval ja haaramatul hulgal, on kirjandus ja raamatud nüüdisajal lapse jaoks väga tähtsal kohal. Lasteaegades on kirjandust laste arendamisel võimalik kasutada väga mitmel moel. (Müürsepp 2009: 97)

Võib järeldada, et lastekirjandus on omal kohal ka väärtuste kujundamisel. Kasvatuses ja käitumismudelite omandamises on oluliseks mõjuriks eeskuju. Kogemused, mis on saadud lastekirjanduse kaudu on oluliseks teguriks lapse maailmapildi kujunemisel. Ühtlasi võimaldavad arutlused märkamatult laiendada laste silmaringi, anda neile teadmisi ilma otsese õpetamiseta.

2. EESTI LASTEKIRJANDUSE KASUTAMINE KAHE KOHTLA-JÄRVE LASTEAIAS

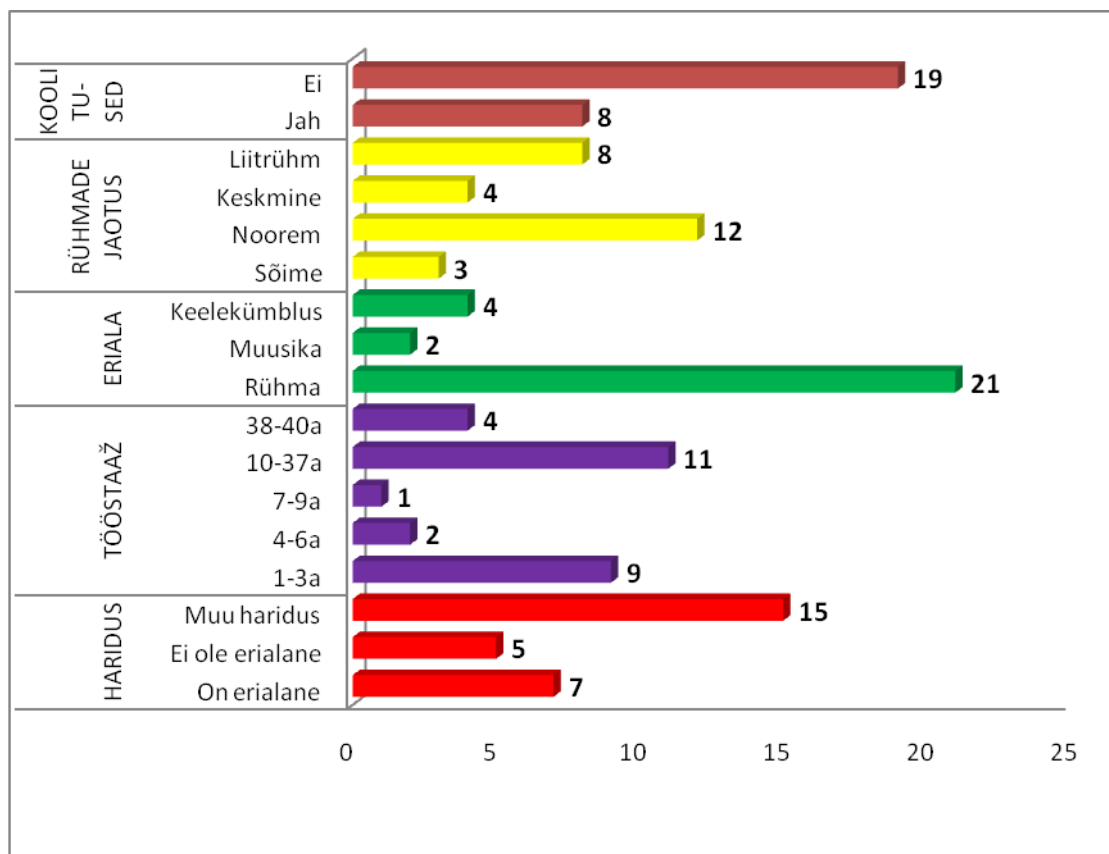
2.1. Uurimistöö meetod ja valim

Uurimus viidi läbi kahes suuremas Kohtla-Järve linna lasteaias. Lasteaed Kirju-Mirju on eesti õppekeelelaste lasteaias. Lasteaias töötavad kaks sõimerühma, kolm keelekümblusrühma, neli aiarühma. Õppekavas rõhutatakse laste huvi tekitamist kirjanduse ja eesti kultuuri vastu (Kohtla-Järve lasteaias Kirju-Mirju õppekava). Teiseks valikuks osutus Kohtla-Järve lasteaias Rukkilill, kus on üksteist rühma, millest kolm sõimerühma, üks liitrühm ja seitse lasteaiarühma. Arengukavas rõhutatakse kodumaa kultuuri väärtustamist (Kohtla-Järve lasteaias Rukkilill arengukava). Uurimistöö valim moodustati eesmärgipärase valimi põhimõttel. Ankeetidele vastanud õpetajate anonüümsuse tagamiseks kasutas autor küsitlusest saadud andmeid ainult antud lõputöö raames. Kahest erinevast lasteaiast saadud andmeid analüüsitakse koos ja lasteaiade kaupa üldistusi ei tehta.

Uuritavateks valiti kõik kahes lasteaias töötavad lasteaiasõpetajad. Õpetajatele jagati 31 ankeeti, millest saadi tagastati 27 ehk 87,1%. Valimi moodustasid 27 õpetajat (N=27). Kokku tagastatud 27 täidetud ankeedist selgus, et 21 vastanut õpetajat töötab rühmasõpetajana, 4 vastanut keelekümblusrühma õpetajana ja 2 vastanut töötab muusikaõpetajana (joonis 1). Uurimuse andmekogumismeetodina kasutati anonüümset ankeetküsitlust paber kandjal, mis lähtus püstitatud uurimisküsimustest (Lisa 1). Tulemused kajastuvad bakalaureusetöös. Ankeet algas uurimistöö eesmärgi tutvustamisega ning lühikese juhendiga küsimustiku täitmiseks. Ankeet sisaldas 18 küsimust, neist 10 poolavatud küsimust, 5 avatud küsimust ning 3 suletud küsimust. Poolavatud küsimuste juurde oli lisatud rida märkusega "muu" ning vastajal oli jäetud võimalus kommentaariks või oma arvamuse selgitamiseks. Õunapuu (2014) sõnul võimaldab poolavatud küsimus koostajal kontrollida, kuivõrd täpselt ta probleemivälja tajus ning võimalikke vastuseid ette näha oskas (Õunapuu 2014: 162). Ühe avatud vastuse variandi puhul püütakse jõuda vastuseni, mida uurija ei ole osanud ette näha, seda küsimusetüüpi on nimetatud struktureeritud küsimuse ja avatud küsimuse vahetvormiks. (Hirsjärvi jt 2005: 186). Avatud küsimuse puhul esitatakse ainult küsimus ning jäetakse ruumi vastuse kirjutamiseks. Avatud küsimused olid moodustatud eesmärgiga teada saada tegelikku arvamust ja tähtsaimaid mõtteid ning et mitte kammitseks vastajat (Hirsjärvi jt 2005: 185-188). Avatud küsimused annavad võimaluse

õpetajale end vabalt väljendada, oma sõnadega ja pikemalt nähtusi kirjeldades. Avatud küsimuse vastusest on suur võimalus saada huvitavaid detaile, millest hiljem järeldusi teha. Uurimistöö eesmärgist tulenev ankeetküsimustik sisaldab nii suletud- kui avatud küsimusi, seetõttu valiti andmete analüüsimiseks kombineeritud uurimismeetod, suletud küsimusi analüüsitakse kvantitatiivsel meetodil. Küsimustiku esimene osa (küsimused üks kuni viis) puudutavad õpetajate taustaandmeid. Taustaandmetes kajastub õpetajate haridus, tööstaaž, erialane spetsialiseerumine, laste vanus ning osalemine koolitustel. Analüüsides andmeid selgus, et seitsmel õpetajal ($n=7$) on koolieelse lasteasutuse õpetaja haridus, viiel õpetajal ($n=5$) ei ole erialast haridust (õpetajad jätsid hariduse täpsustamata) ning 15-l õpetaja ($n=15$) on keskeriharidus koos lasteaiaõpetaja täiendkoolitusega. Autor mõõnab, et haridusalane küsimus ei olnud õigesti esitatud, ning autor oleks pidanud küsimuse vastuste variantide jaotuse esitama teisiti (erialane magistrikraad, erialane bakalaureusekraad, muu kõrgharidusharidus koos lasteaiaõpetajate täiendkoolitusega, keskeriharidus koos lasteaiaõpetajate täiendkoolitusega). Antud juhul ei ole võimalik haridust puudutavatest vastustest statistiliselt adekvaatseid järeldusi teha. Teiseks küsiti õpetajatelt tööstaaži kohta. Küsitlusele vastanud 11 õpetajal ($n=11$) oli tööstaaž 10 aasta ümber, neljal õpetajal ($n=4$) oli tööstaaž 38 kuni 40 aastat, ühel õpetajal ($n=1$) oli 7 kuni 9 aastat staaži, kahel õpetajal ($n=2$) oli 4 kuni kuus aastat staaži ning üheksal õpetajal ($n=9$) oli üks kuni kolm aastat tööstaaži. Kolmandaks sooviti õpetajatelt teada rühma liik. Vastustest selgus, et 21 õpetajat ($n=21$) töötab rühmaõpetajana, neli õpetajat ($n=4$) töötab keelekümblusrühma õpetajana ning kaks õpetajat ($n=2$) töötab muusikaõpetajana. Neljandaks küsiti õpetajatelt, millises vanuses lastega nad töötavad? Ankeedile vastanud lasteaia õpetajatest kolm töötas sõimerühmas (kuni kolmeaastased lapsed), 12 õpetajat töötas nooremas rühmas (kolme- kuni viieaastased lapsed), neli õpetajat töötas keskmises rühmas (viie- kuni kuueaastased lapsed) ning kaheksa õpetajat töötas lasteaia liitrühmas (kahe- kuni seitsmeaastased lapsed). Vastavalt Koolieelse lasteasutuse seaduse §6 lg 3 jaotatakse rühmad vastavalt laste vanusele (Koolieelse lasteasutuse seadus § 6). Taustaandmete viimane küsimus oli esitatud võimaliku koolituse külastamise kohta, mis käsitles lastekirjanduse kasutusvõimalusi õppetegevuste läbiviimisel lastega. Tulemustest nähtub, et vastaval koolitusel on osalenud kaheksa õpetajat 27-st.

Joonis 1. Õpetajate taustaandmed, arvudes.

2.2. Uurimistöö protseduur

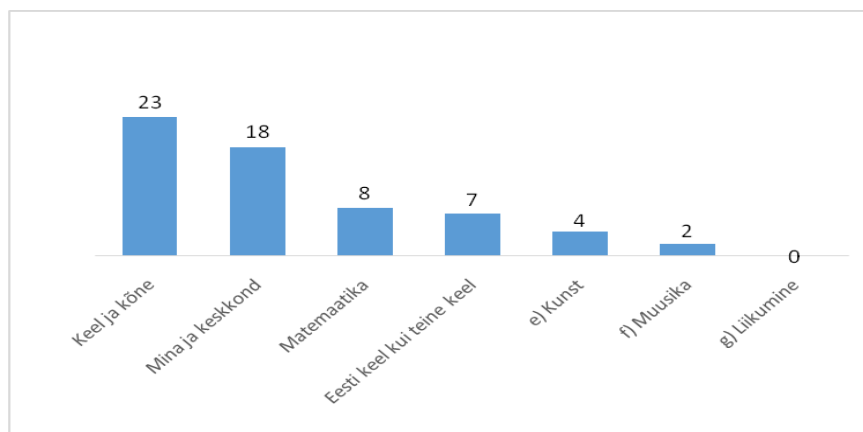
Küsimustik oli koostatud lähtudes teooriast ja püstitud eesmärgist, mis vormistati paber kandjal. Paber kandjal oleva ankeetküsitluse kasuks otsustati sellel põhjusel, et sooviti andmeid koguda paljudelt vastajatelt ja see vahend osutus kõige otstarbekamaks täidetud ankeetide tagasisaamise suurema tõenäosuse poolest. Andmeid koguti ajavahemikul 16.01.2017 kuni 06.02.2017. Küsitluse läbiviimine oli eelnevalt kooskõlastatud uurimuses osalevate lasteaedade direktoritega, kes jagasid ankeedid õpetajatele laiali. Küsimustikud viis ja tõi lasteaedadest ära kokkulepitud kuupäeval autor. Küsimustikule vastamine oli anonüümne. Andmed sisestati ja töödeldi, kasutades andmetöötlusprogrammi MS Excel. Tulemuste illustreerimiseks kasutatakse jooniseid. Kõik joonised on autori koostatud.

3. UURIMISTULEMUSED JA ANALÜÜS

Selles peatükis antakse ülevaade töö uurimistulemustest ja analüüsist. Uurimistulemuste saamiseks analüüsis töö autor õpetajate vastuseid. Tulemused on visualiseeritud tulp- ja sektordiagrammidena, millele on lisatud arväärtused. Uurimistulemused esitatakse kolmes osas (alapeatükis), mis on koostatud ankeedi küsimuste põhjal. Küsimustiku esimeses teemaplokis on esitatud kirjeldav statistika õpetajate taustaandmete kohta (vt pt 2). Alapeatükis 3.1 analüüsitakse eesti lastekirjanduse lõimimist koolieelse lasteasutuse õppe- ja kasvatusetöösse. Täpsemalt annab peatükk vastuseid selle kohta, kus (millistes õppe- ja kasvatusetevuse valdkondades), kuidas (millistes tegevustes), mida (millised on kirjanduse valiku põhimõtted) ja kui sagedasti kasutavad õpetajad eesti lastekirjandust õppe- ja kasvatusetöös. Alapeatükis 3.2 analüüsitakse õpetajate hoiakuid, arvamusi ja hinnanguid eesti lastekirjanduse kasutamisel. Selles osas kasutati peaaesjalikult avatud küsimusi, esines ka poolavatud küsimusi. Siin antakse ülevaade sellest, milliseid võtteid kasutavad õpetajad laste kirjandushuvi äratamisel, kuidas hindavad õpetajad eesti lastekirjanduse mahtu õppekavades ning kuidas mõjutab ELK kasutamine õppetegevustes laste huvi kirjanduse vastu. Avatud küsimuste vastuseid hinnati sisupõhiselt.

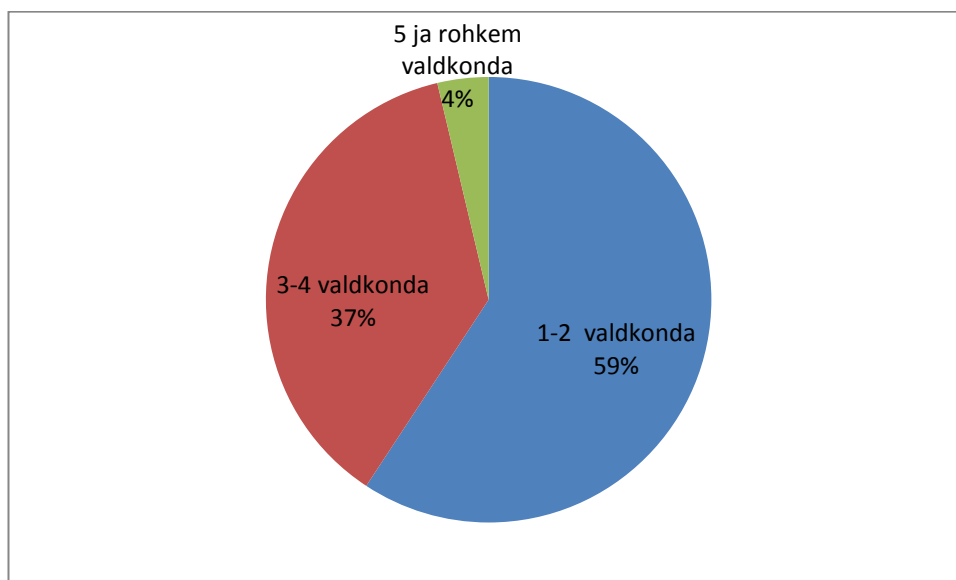
3.1. Eesti lastekirjanduse kasutamine õppetegevuses

Selleks, et teada saada, millistes õppe- ja kasvatusetevuse valdkondades kasutavad õpetajad eesti lastekirjanduse (edaspidi ELK) tekste kõige sagedamini, paluti õpetajatel valida vastuste loetelus esitatud variante. Valida võis mitu vastuse varianti. Vastanud tegid kokku 62 valikut. Selgus, et õpetajad kasutavad ELK mitmes valdkonnas. Tulemused joonisel 2 näitavad, et valdkonnas „Keel ja kõne” on ELK kasutamine kõige ülekaalukam. Valdkonna „Keel ja kõne” üheks eesmärgiks on kõnearendus ja keelelise kompetentsuse tõstmine. Lisaks suhtlemisele arendab lapse keeleoskust ka lastekirjanduse kasutamine. Lapsi suunatakse erinevate õppetegevuste kaudu kirjandust mõistma ja hindama, kasutatakse žanriliselt mitmekesiseid raamatuid, et toetada lugemishuvi (Hallap ja Padrik 2009: 26-27). Võib järeldada, et ELK kasutamise üheks eesmärgiks on laste kõne arendamine. Kõnet arendatakse kõigis tegevustes, samuti kasutatakse ELK ka teistes õppe- ja kasvatusetevuse valdkondades. Analüüsist selgus, et valdkonnas „Liikumine” õpetajad ELK ei kasuta.

Joonis 2. Eesti lastekirjanduse kasutamine valdkonniti, arvudes.

Joonisel 3 on välja toodud tulemused selle kohta, kui mitmes valdkonnas kasutavad õpetajad ELK. Tulemustest nähtub, et 59% õpetajatest (n=16) kasutab ELK ühes kuni kahes õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnas, 37% õpetajatest (n=10) kasutab ELK kolmes kuni neljas valdkonnas ja 4% (n=1) õpetaja kasutab ELK viies ja enamas valdkonnas. Tulemustest nähtub, et suurem osa (n=16) õpetajatest kasutab ELK ühes või kahes valdkonnas. Analüüsist selgus, et peamiselt kasutatakse ELK valdkondades „Keel ja kõne” ja „Mina ja keskkond”.

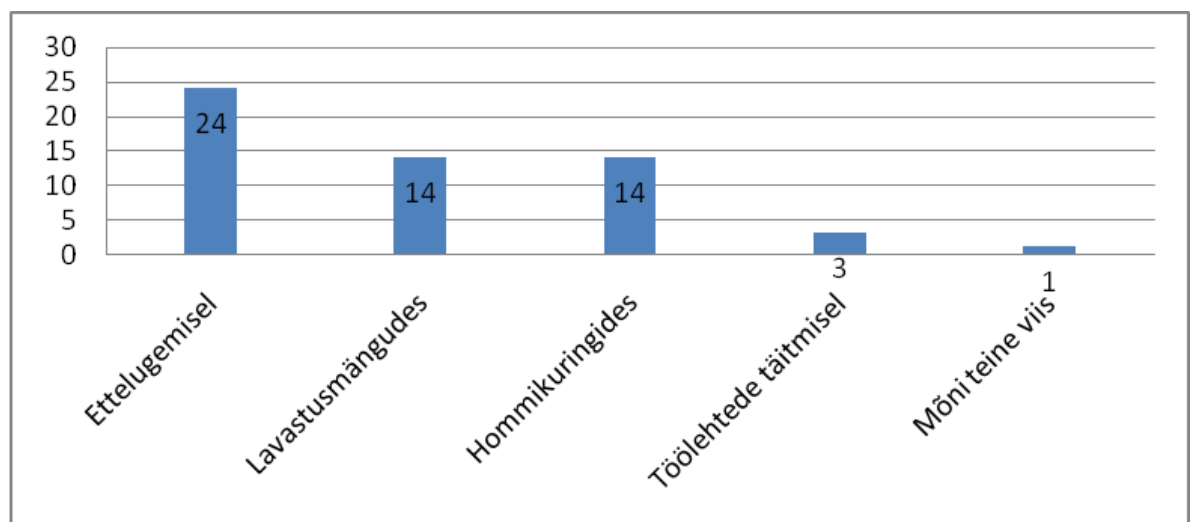
Joonis 3. Valdkonnad, protsentsides.

Küsimuses, kus õpetajad pidid välja tooma tegevused, kus nad ELK tekste kasutavad, olid vastusevariandid ette antud ning sai valida ka mitu varianti. Küsitlusele vastajad (N=27) tegid kokku 56 valikut, see tähendab, et vastaja valis mitu tegevust. Tulemused

joonisel 5 näitavad, et kõige sagedamini kasutatakse ELK ettelugemisel, võrdselt kasutatakse ELK lavastusmängudes ja hommikuringides ning vähem töölehtede täitmisel. Üks õpetaja märkis, et kasutab ELK ümberjutustamisel. Ettelugemise kaudu arendatakse ja toetatakse lapse kuulamisoskust. Üheks tähtsaimaks ülesandeks koolieelses eas peetakse kõne arengu seisukohast just kuulamisoskuse arendamist. Anne Uuseni (2002) järgi on eristatud kuulamise kolme liiki:

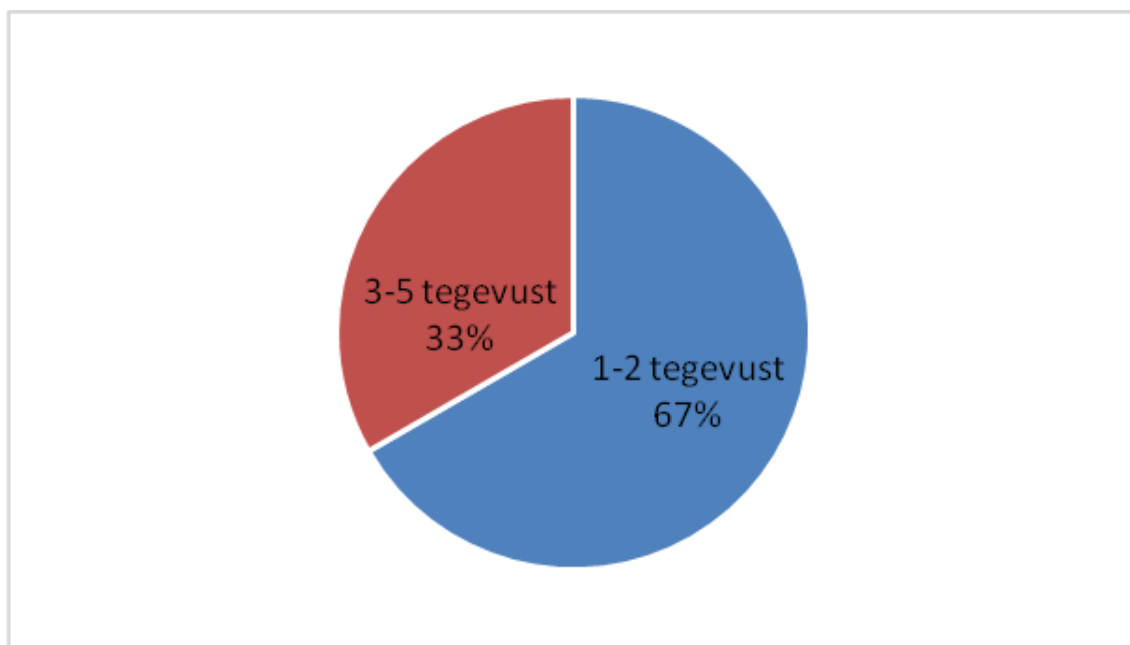
- nautiv kuulamine;
- tähelepanelik kuulamine;
- kriitiline kuulamine.

Suulised tegevused, nagu etteloetava pala kuulamine, luuletuste esitamine ja kuulamine ning oma mõtete edastamine ja teiste vestluse kuulamine hommikuses vestlusringis, sobivad *nautiva kuulamise* arendamiseks (Kivi ja Sarapuu 2005: 228-229). Ettelugemine ja kuuldu üle arutlemine on üks sobivatest tegevustest lapse aktiivse kuulamise arendamiseks, mis loob aluse ka toimetulekule koolis (Paatsi 2013). Lastekirjanduse ettelugemine stimuleerib ja toetab kuulamisoskust koolieelses eas. Tulemustest võib järeldada, et õpetajad peavad ettelugemist üheks tähtsaimaks tegevuseks ELK kasutamisel. Hommikuringides saab kirjandust kasutada mitmel moel – ettelugemisel, meenutatakse varem loetud raamatuid või tutvustatakse uusi ja põnevaid raamatuid. (Müürsepp 2009: 37)

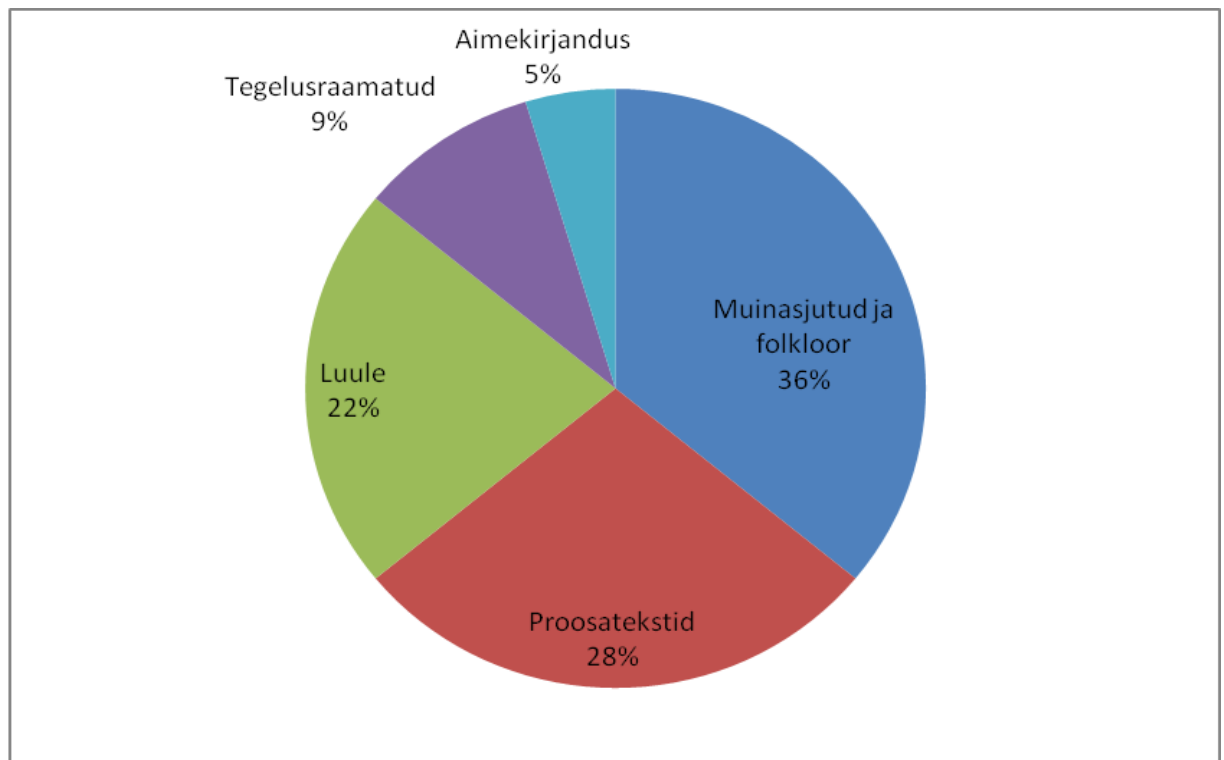
Joonis 4. Tegevused, arvudes.

Joonisel 5 on esitatud ülevaade selle kohta, kui mitmes tegevuses kasutavad õpetajad ELK. Andmetest selgus, et enda hinnangul kasutab ELK 33% (n=9) õpetajatest kolmes kuni viies tegevuses ning 67% (n= 18) ühes kuni kahes tegevuses. Tulemustest nähtub, et esile saab tõsta väiksemat tegevuste arvu, kus ELK kasutatakse.

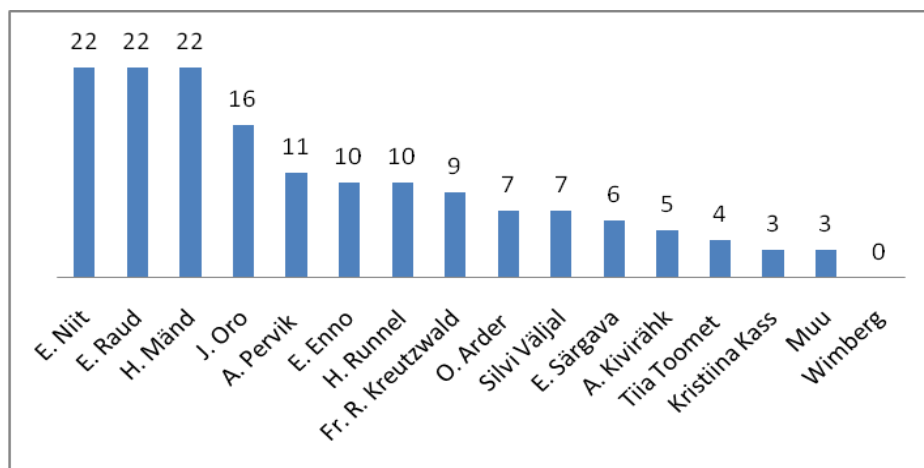
Joonis 5. Tegevuste kogused, protsentides.

Õpetajatelt sooviti teada saada, milliseid eesti lastekirjanduse liike nad kasutavad õppe- ja kasvatustöös kõige sagedamini. Küsimus oli poolavatud, valida sai mitu vastusevarianti, ning vastajad said enda poolt lisada valikus puuduva variandi, mis oli tähistatud reaga „muu”. Küsitlusele vastanud (N=27) tegid kokku 64 valikut. See tähendab, et üks vastaja valis mitu erinevat kirjanduse liiki. Kõige suurem osakaal (36% ehk n= 23) on muinasjuttude ja folkloori (rahvaluule, mõistatused, vanasõnad, kõnekäändud) kasutamisel. ELK proosatekstide kasutamise osakaal on 28% (n=18). 22% (n=14) ulatuses kasutatakse õppe- ja kasvatustöös luulet. Vähem kasutatakse õppetegevustel tegelusraamatuid 9% (n=6) ja aimekirjandust 5% (n= 3). Tegevustes kasutatava ELK žanriline valik on suhteliselt mitmekesine. Tulemustest võib järeldada, et muinasjutte kasutatakse valdavalt seetõttu, et see liik on kõige sobivam lastele ning on lastekirjanduse aluspõhi.

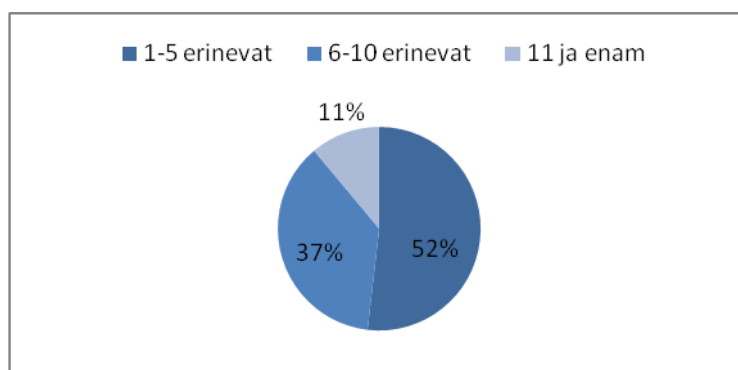
Joonis 6. Kõige sagedamini kasutatavad ELK liigid, protsentides.

Õpetajatel paluti vastata, milliste eesti lastekirjanike (autorite) tekste nad õppe- ja kasvatustöö läbiviimisel kasutavad. Õpetajad tegid kokku 157 valikut. Tulemustest selgus, et enim kasutatud kirjanikud on Ellen Niit, Eno Raud ja Heljo Mänd. Tulemustest ilmnes ka, et ELK kaudu tutvustatakse lastele eesti lastekirjanduse klassikuid, kelleks on Fr. R. Kreutzwald, E. Särgava, E. Enno, J. Oro. Kaasaegsetest eesti autoritest toodi välja kolm autorit – Tiia Toomet, Andrus Kivirähk ja Kristiina Kass. Nimetatud kaasaegsete autorite tekstide kasutamist nimetati üksikutel juhtudel. 11 õpetajat märkis, et kasutab Aino Perviku tekste, seitsmel korral on nimetatud Ott Arder ja Silvi Väljal ning 10 õpetajat märkis, et eelistab kasutada H. Runneli tekste. Küsitluses vastusevariandi „muu” all on nimetatud veel ühel korral Leelo Tungal, ühel korral Erika Esop ja ühel korral Ira Lember. Tulemused näitavad (joonis 7), et õpetajad kasutavad enamasti vanu ja tuntud eesti lastekirjanike tekste. Kaasaegset ja uut ELK kasutatakse üksikutel ja harvadel juhtudel. Autor leidis uurimise käigus, et ka teises Eesti maakonna lasteaedades kasutatakse vabalugemisenä ja õppe- ja kasvatustöös enamasti vaid vanu kirjandusklassikute tekste (Lehtla 2011).

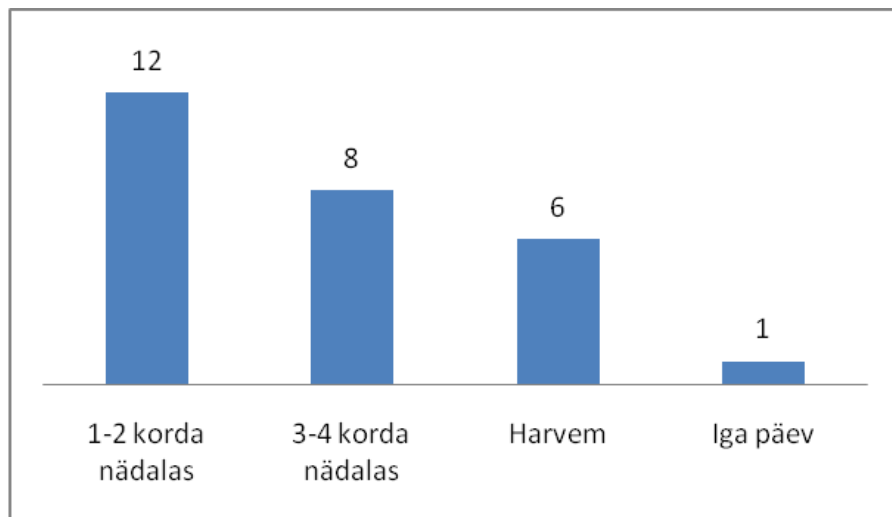
Joonis 7. Enimkasutatavate kirjanike loetelu, arvudes.

Joonisel 8 nähtub, kui paljud õpetajatest kasutavad erinevaid ELK autorite tekste. Tulemustest selgus, et 52% (n=14) kasutab ühe kuni viie erineva eesti autori teksti, 37% (n=10) kasutab kuue kuni kümne erineva autori teksti ja 11% (n=3) kasutab 11 ja enama erineva ELK autori teksti.

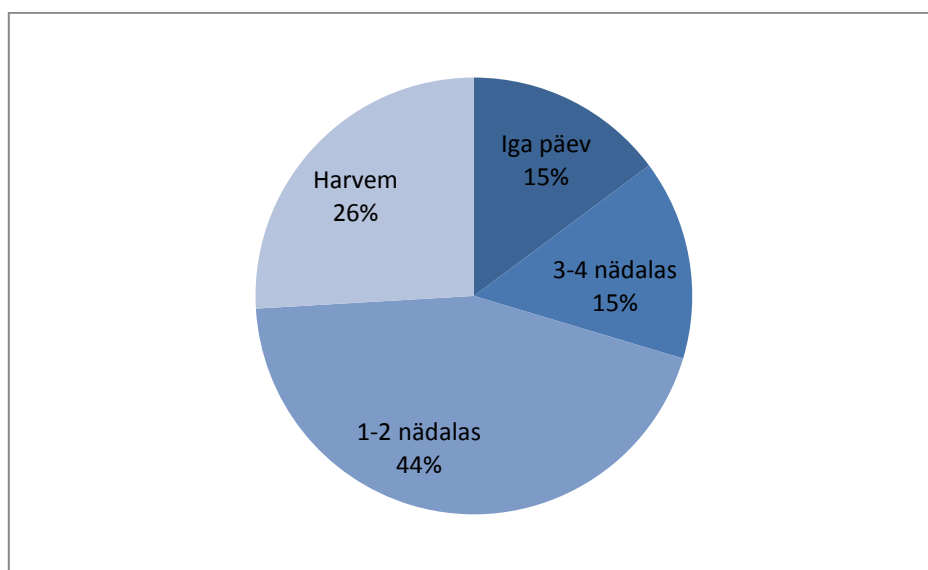
Joonis 8. Erinevate autorite kasutamine, protsentides.

Järgnevalt paluti õpetajatel vastata kinnise küsimuse kaudu, kui sageli nad kasutavad ELK tekste kõikides õppe- ja kasvatustegevuse valdkondades kokku. Küsimusele vastas 27 õpetajat (N=27), kokku tehti 27 valikut. Ankeetküsitluse tulemusena selgus, et 44% (n=12) õpetajatest kasutab ELK tekste ühel kuni kahel korral nädalas. 30% (n=8) õpetajatest kasutavad ELK tekste kolm kuni neli korda nädalas, 22% (n=6) õpetajatest kasutab ELK harvem kui üks kord nädalas ning üks õpetaja kasutab ELK tekste iga päev. Selgus, et õpetajad loimivad ELK tekste õppe- ja kasvatustegevuse valdkondadesse enamasti ühel kuni kahel korral nädalas. Tulemustest võib järeldada, et õpetajad kasutavad ELK erineva sagedusega. Esile saab tõsta harvemalt kui kolm korda nädalas ELK kasutamist.

Joonis 9. ELK kasutamise sagedus õppevaldkonniti, arvudes.

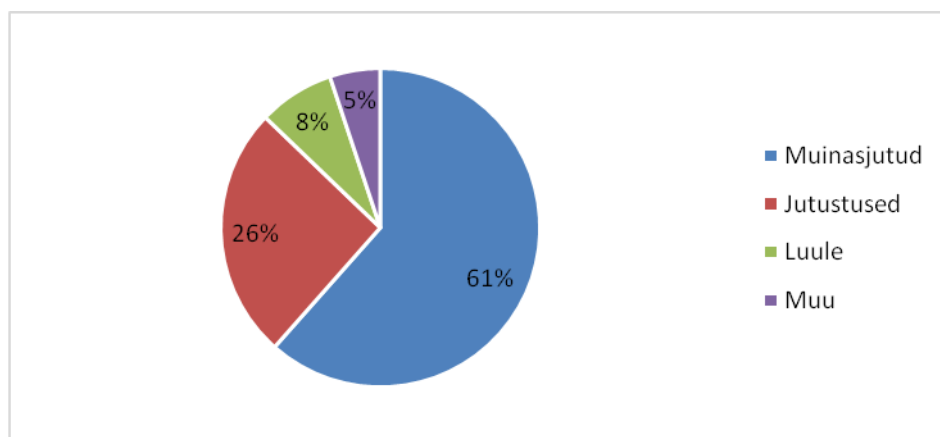
Järgnevalt paluti õpetajatel vastata kinnisele küsimusele selle kohta, kui sageli nad kasutavad ELK lastele ettelugemiseks. Küsimusele vastas 27 õpetajat ($N=27$) ning võis valida ühe vastusevariandi. Tulemustest selgus, et 44% ($n=12$) õpetajatest kasutab ELK ettelugemiseks ühel kuni kahel korral nädalas, 15% ($n=4$) õpetajatest kolmel kuni neljal korral nädalas, 15% ($n=4$) õpetajatest igapäevaselt ning 26% ($n=7$) õpetajat harvem kui üks kord nädalas. Autori arvates on ELK tekste ettelugemisel võimalik kasutada erinevates õppe- ja kasvatustöö tegevustes. Üldiselt kasutatakse ettelugemist kuulamise ja kõnelemise arendamisel, unejutuna, luuletuste õppimisel, matemaatilistes tegevustes jm.

Joonis 10. ELK ettelugemise sagedus, protsentides.

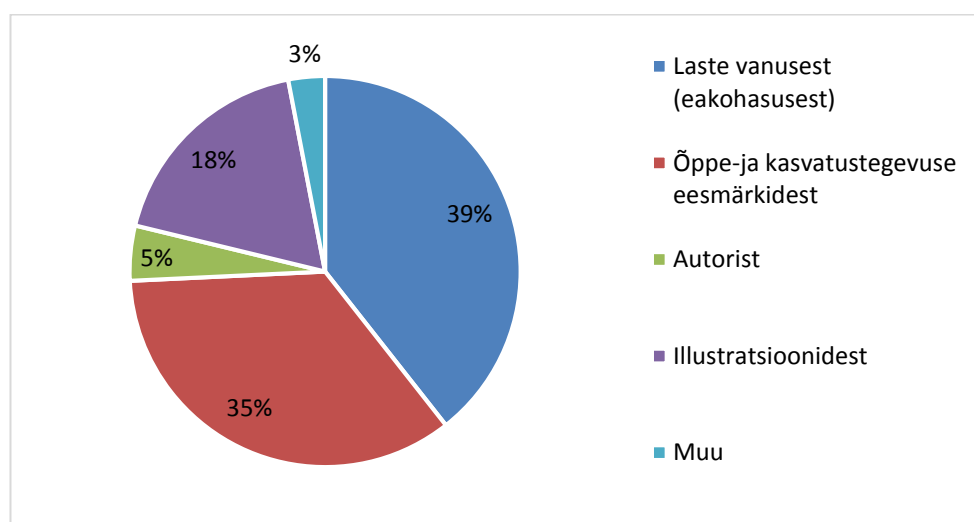
Õpetajatel paluti vastata, millist liiki ELK kasutatakse dramatiseeringutes (lavastustes). Küsimusele vastajad (N=27) tegid kokku 39 valikut. See tähendab, et üks vastaja valis mitu erinevat ELK liiki. Selgus, et valdavalt (61% s.o n=24) kasutatakse lavastuste allikana eesti lastekirjandusest muinasjutte. Vähem kasutatakse jutustusi ehk proosat (26% s.o n=10). Proosas esineb valdavalt jutustav kõnetüüp kui tegelastevaheline otsekõneline dialoog, valitsevaks on nn jutustaja kõne, mil tegelaste otsene kõne ja dialoog on jutustajakõnele allutatud (Süvalep: 2011: 1, viidatud Unt 1967: 57). Võimalik, et õpetajad eelistavad sel põhjusel proosa tekste vähem. Üllatavalt vähe kasutatakse lavastustes luulet (8% s.o n=3). Vaba vastusena (5% s.o n=2) oli ühel korral märgitud Heljo Männi (Mänd) teos „Karu aabits”, mida võib oma sisult liigitada aabitsaks. Heljo Mänd oli 20. sajandi teisel poolel üks tuntumatest aabitsa koostajatest (Krusten jt 2006: 7). Teisel korral oli vaba vastusena märgitud vanasõnade ja mõistatuste lavastamine, mis üllatas autorit positiivsest küljest. Kogumikust „Mängime õppides. Draamakasvatus II” selgub, et Eesti rahvaluules leidub küllaldaselt vanasõnu ja mõistatusi, mis on sobivad lavastamiseks või võib neid kujutada pantomiimina (sõnatu kehalise väljenduse kunst). Vanasõnade lavastamisel on oluline nende mõtte, tähenduse ja sisu eelnev põhjalik selgitamine. Autor on toonud näiteid vanasõnadest, mis sobivad lavastamiseks: „Rusikas on igaühel, mõistus ainult mõnel; Maaslamajat ei lööda; Pill tuleb pika ilu peale; Kes teisele auku kaevab, see ise sisse langeb...”. (Raadik 2003: 53-54)

Joonis 11. Kirjandusliikide jaotus lavastustes, protsentides.

Uuringu eesmärgist tulenevalt küsiti õpetajalt, millest nad lähtuvad kirjanduspala valikul lastele ettelugemisel. Et saada täpsemat ülevaadet ELK kasutamise kohta, võis valida mitu vastuse varianti. Küsimusele vastajad (N=27) tegid kokku 66 valikut. See tähendab,

et üks vastaja valis mitu erinevat kriteeriumi (kirjanduse valiku põhimõtet). Selgus, et kõige sagedamini (39% s.o n=26) lähtutakse kirjanduse valikul laste vanusest ehk eakohasusest ning õppe- ja kasvatustegevuse eesmärkidest (35% s.o n= 23). Seega võib eeldada, et õpetajad pidasid õppe- ja kasvatuseesmärkide saavutamisel ELK tekste oluliseks teguriks. Ka Mare Mürsepp (2010) on öelnud, et lastekirjandusel ning keele- ja kõnearendustegevustel on õppe- ja kasvatustegevuse eesmärkide saavutamisel küllaltki suur roll (Mürsepp 2010: 27). Lastekirjanduse eakohasusest on juttu uurimistöös 1. peatükis. Vähem (18% s.o n=12) lähtutakse ELK valikul illustratsioonidest ja autorist (5% s.o n=3). Vabade vastuste hulgas (3% s.o n=2) on lisatud asjaolu, et õpetajad lähtuvad kirjanduse valikul nädala teemast, mis on väga oluline teadmine autori jaoks, ning mida autor ei osanud vastuste variantides ette näha. Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärkide täitmiseks kavandatakse lasteaedades teatud perioodi (nädala, kuu, aasta vm) eesmärgid, temaatika, õppesisu ja tegevused, mida võib tinglikult nimetada *nädala teemaks* (Eisenschmidt; Aro; Kitsing jt 2011: 24-25).

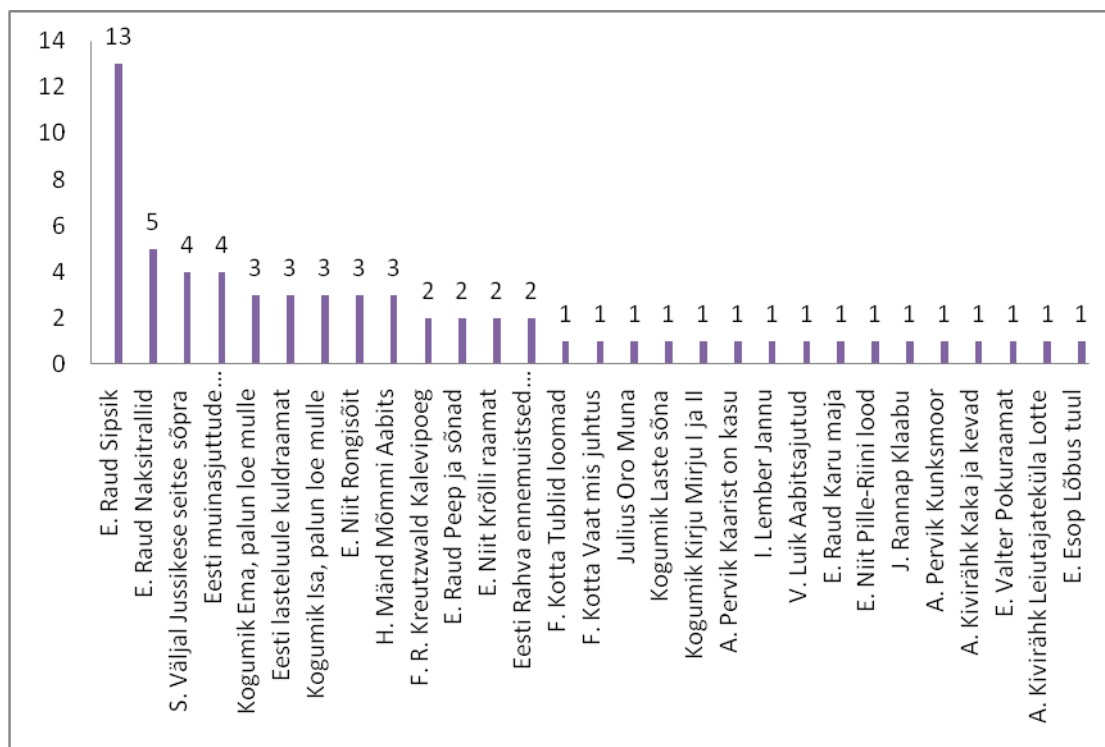

Joonis 12. Eesti lastekirjanduse valiku kriteeriumid, protsentsides.

Uurimistöös autor soovis teada avatud küsimuse vormis, milliseid eesti lastekirjanduse raamatuid eelistavad õpetajad ette lugeda, õpetajal paluti nimetada raamatuid.

Sellele küsimusele jättis vastamata seitse õpetajat. Üks õpetaja vastas, et kasutab raamatuid ja katkendeid, mis sobiksid õppe- ja kasvatustegevuse nädala teemaga. Erinevaid teoseid nimetasid 19 õpetajat. Analüüsitud andmetest saab järeldada, et kõige rohkem eelistatakse E. Raua raamatut „Sipsik”, seda nimetati 13 korral. Kaasaegsetest autoritest nimetati kahel korral Andrus Kivirähki ja tema kahte teost „Kaka ja kevad” ja

„Leiutajateküla Lotte”. Võrreldes jooniseid 7 ja 14 võib järeldada, et õpetajad kasutavad enamasti klassikalisi ja tuntud kirjanikke ning vähe kasutatakse nüüdisaegsete kirjanike teoseid. Õpetajad on nimetanud mitmeid erinevaid üksikuid teoseid, kuid valdavalt kasutatakse kidlaid autoreid.

Joonis 13. Emin nimetataud raamatud, arvudes.

3.2. Õpetajate arvamused ning hoiakud lastekirjanduse kasutamisel ja kirjandushuvi äratamisel

Peatükis antakse ülevaade õpetajate arvamustest selle kohta, mida peetakse oluliseks ja milliste oskuste saavutamist taotletakse lastele ettelugemise puhul, täpsemalt milline on ettelugemisest saadav hüve ja kasulikkus. Õpetajatelt küsiti avatud küsimuste kaudu arvamust selle kohta, kuidas oluliseks nad peavad kirjandustekstide põhjal teemakohastele küsimustele vastamist ja teksti ümberjutustamist. Õpetajatel paluti vastust põhjendada. Küsimusele jätsid vastamata neli õpetajat, kellest kaks on muusikaõpetajad. Muusikaõpetaja töö sisuks on enamasti muusikaalsed tegevused. Vastajad kodeeriti numbriliselt (Õ-1, Õ-2,...,Õ-27). Õpetajate tsitaadid on osaliselt esitatud kaldkirjas muutmata kujul.

Vastanud õpetajad (n=23) andsid sarnaseid vastuseid ning nimetasid ka mitmeid erinevaid variante. Õpetajate vastustest kasvas välja üldine arvamus, et oluliseks peetakse loetu mõistmist, ettelugemise puhul siis kuuldu mõistmist ja sellest arusaamist (n=21). Kuuldust arusaamise oskus on seotud hiljem kujuneva loetust arusaamisega (Lerikkanen 2007: 14-15). Ka Maret Olo (2005), toetudes erinevatele lugemiseksperptidele, toob oma magistritöös välja lastele valjusti ettelugemise olulisuse lugemisoskuse kujunemise arendamisel (Olo 2005: 21).

12 vastanut (n=12) rõhutasid, et tekstipõhised küsimused ja ümberjutustamise protsess annab õpetajatele tagaside selle kohta, kas nende tegevus õnnestus, ning kas lapsed mõistsid teksti sisu. Õpetajad tõid välja ka selle, et tagasiside võimaldab planeerida edaspidist tööd. Järgnevad näited tsitaatidest toetavad autori seisukohast eelpool tehtud järeldust kõige paremini.

/.../ Väga oluliseks. Läbi kirjanduspalade tekstide küsimuste kujuneb lapsel teksti mõistmise oskus, mis on koolis ja tulevikus väga vajalik oskus /.../ (Õ-9).

/.../ Küsimustele vastamise ja ümberjutustamise põhjal saan teada, kas laps mõistis loetut, kuidas ta arutleb ja mõtestab lahti loetud teksti /.../ (Õ-7).

/.../ Saan siis paremini aru, kas laps on teemast aru saanud, kas tal jäi tekst meelde, kas ta suudab nimetada või lauseid moodustada /.../ (Õ-2)

/.../ Esitan palju küsimusi, sest nende põhjal saan teada, kas tekst oli lastele arusaadav.../.../ (Õ-5)

/.../ Küsimustele vastamise ja ümberjutustamise kaudu saan aru, kas laps mõistis loetut.../ (Õ-12)

/.../Väga oluline, kuna ma saan kontrollida, kas laps sai loetust aru või mitte ja sellest tulenevalt püstitada eesmärged enda jaoks, mida ma pean edasi tegema ja kuhu liikuma.../ (Õ-15)

/.../ Alati peale loetu lugemist esitan teemakohaseid küsimusi. Siis näen, kas lapsed on loetust aru saanud. Kui enamus küsimustele vastata ei osata, siis järelikult pole tekstist aru saadud. Sel juhul tuleb kõne alla piltide järgi oma sõnadega teksti edasiandmine (jutustamine). Mulle meeldivad vanema aja tekstid, need on arusaadavamalt sõnastatud.../ (Õ-4)

Keelekümblusõpetaja (Õ-3) pidas olulises märkida, et tulenevalt teksti mõistmise ja arusaamise eesmärgist kohandatakse tekst keelekümblusrühma lastele lihtsamaks ja arusaadavamaks.

/.../ Keelekümbluses ma tihti muudan teksti lihtsamaks, pisut tõlgime (raskemad väljendid). Teeme teema lõpetuseks ajurünnaku, joonistame vahel, ka lavastame (näpunukkudega)/.../ (Õ-3).

Keelekümblusrühma õpetaja (Õ-22) märkis, et tema peab eesti lastekirjanduse tekstide analüüsimist lastega väga oluliseks seetõttu, et lastele, kelle emakeel ei ole eesti keel, on loetu põhjal küsimustele vastamise ja teksti ümberjutustamise tegevused olulised ja vajalikud seetõttu, et need raamatud võimaldavad tutvustada kodumaa elu ja kultuuri. Neli õpetajat tõid välja ka, et kodumaine lastekirjandus võimaldab suurel määral tutvustada meie kohalikku kultuuri, keelekasutust ja ka ajalugu

/.../ Pean oluliseks loetu teksti arusaamist, kuna töotan rühmas, kus lapsed tulevad peredest, kus kodukeel ei ole eesti keel. Pean oluliseks, et laps saab jutust aru ja oskab küsimustele vastata, raamatutest saab laps teada palju oma kodumaa kohta/.../ (Õ-22)

/.../Kui laps oskab vastata küsimustele, siis ta on kuulanud tähelepanelikult teksti, laps annab mulle nii tagasisidet./.../ (Õ-8)

/.../Mina pean seda väga oluliseks, kuna oskus õigesti küsimusele vastata näitab lapse kuulamisoskust ja tähelepanuvõimet. Ka ümberjutustamine on tähtis, kuna näitab, kas laps on võimeline õiges järjestuses juttu meelde jätma. Nende tegevuste käigus areneb ka keel ja kõne ja kujutlusvõime./.../ (Õ-14)

/.../...kuulamise ja kõnelemise arendamiseks on oluline./.../ (Õ-18)

Autor järeldab, et tähtsaimaks teguriks peavad lasteaiaõpetajad loetud teksti mõistmist, seega on oluline märkida, et lastekirjanduse abil on võimalik arendada ka lapse kuulamisoskust. Loetu mõistmine saab toimuda kuulamisoskuse olemasolul. Kaks õpetajat tõid välja kirjanduslike tekstide abil kuulamisoskuse arendamise olulisuse, mis antud töö raames ei leia edaspidist käsitlust.

Oluliseks peeti tekstipõhiste küsimuste ja ümberjutustamise seisukohast seda, et lastekirjanduse abil on võimalik arendada sõnavara (5 õpetajat). Üksikutes vastustes toodi välja tähelepanu- ja kujutlusvõime arendamine (2 õpetajat). Tähelepanu on seotud

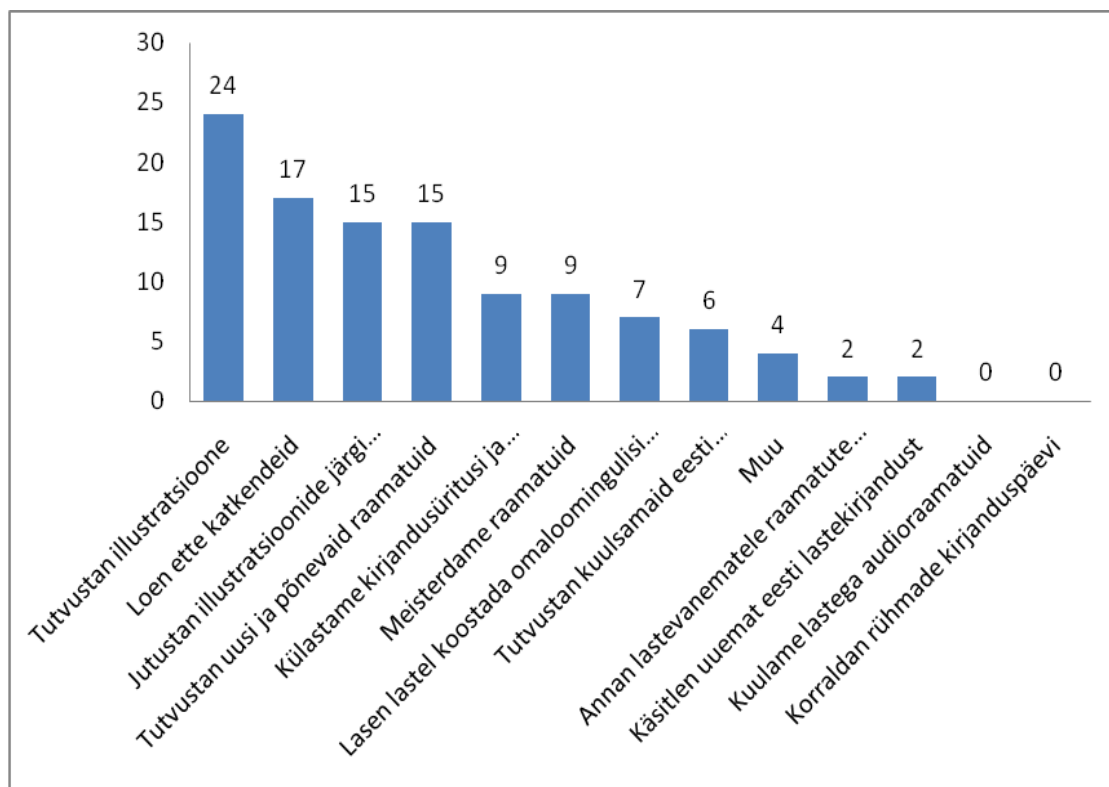
suurel määral kuulamioskusega. Lerkkanen (2007) on märkinud, et koolieelses eas arendab kirjanduslike tekstide ettelugemine ja nendest vestlemine lapse teadlikkust suulise ja kirjaliku kõne seosest. Ühtlasi arendab see sõnavara, mis omakorda võimaldab kuuldut mõista ja tõlgendada. (Lerkkanen 2007: 117-118) On leitud, et kuuldu mõistmise oskuse aluseks on nii sõnavara kui kujutlusvõime, kõnekeeles mõistmine, järeldamisoskus ning metakognitiivsed oskused (Lerkkanen 2007: 117). Maslov (2016) on toetunud Lev Võgotski laste loovuse ja kujutlusvõime teooriale ning öelnud, et igasuguse vaimse tegevuse eelduseks on indiviidi kujutlusvõime, selle mõju tuleb esile muljetena ja kujunditena, mis on saanud näiteks kirjandusliku teksti lugemisest (Maslov 2016: 170).

Ainult üks õpetaja (Õ-16) pidas oluliseks loomingulist tegevust, kus laps peab ise välja mõtlema jutule alguse või lõpu.

Õpetajate vastustest võib järeldada, et lastekirjandus annab suured võimalused teksti mõistmise ja loetust arusaamise arendamisel. Lugemine iseenesest nõuab tähelepanu ja keskendumist, mis omakorda loob tingimused loetu tähelepanelikuks ja järjepidevaks kuulamiseks, uuteks teadmisteks ja silmaringi avardamiseks. Loetu põhjal küsimuste esitamine ja teksti ümberjutustamine suunab lapsed kasutama mälu, arendab varasema kogemuse uue teabega seostamist, laia sõnavara kasutamist ja lausete konstrueerimist. Samuti annavad need tegevused võimaluse olla lapse kui õppijaga dialoogis, suunata teda kaasa mõtlema, ennast väljendama ning suhtlema. Teemakohaste küsimuste ja ümberjutustamise põhjal saab õpetaja hinnata, kuidas laps mõistis loetud kirjanduspala, mille kaudu saab ta tagasiside oma läbiviidud tegevusele. Seega peetakse oluliseks kuulamisoskuse-, sõnavara- ja kujutlusvõime arendamist.

Küsimusele, kuidas õpetajad motiveerivad laste kirjandushuvi, vastasid kõik valimis olevad 27 õpetajat. Küsimus koosnes kolmeteistkümnest vastusevariandist, mis olid koostatud loetud kirjanduse põhjal. Lisatud oli üks vaba vastusevariant „muu”, mis andis võimaluse vastajal lisada, mida loetelus ei olnud. Valida sai mitu vastuse varianti, õpetajad tegid kokku 110 valikut. Analüüsides vastuseid võib järeldada, et valdavalt kasutatakse kirjandushuvi tekitamiseks illustratsioonide tutvustamist. 17 korral märgiti katkendite ettelugemist, mis peaks lapses kirjandushuvi äratama. 15 korral mainiti, et kirjandushuvi äratamisel on oluline illustratsioonide järgi jutustamine ning uute ja põnevate raamatute tutvustamine. Kirjandusürituste ja raamatukogude külastamist ning oma raamatute meisterdamist mainiti 9 korral. Omaloominguliste jutukeste koostamist

kirjandushuvi äratamise toetamiseks mainiti seitsmel korral. Vähem kasutatakse kuulsamate autorite tutvustamist ja lastevanematele raamatute soovitamist. Uuema lastekirjanduse käsitlemist mainiti kahel korral. Ka joonisel nr 7 ja nr 13 võib märgata viiteid selle kohta, et õpetajad eelistavad vanemaid ja tuntumaid lastekirjanikke kaasaegsematele. Vabas vastusevariandis tõid oma arvamuse välja neli õpetajat. Üks õpetaja tõi välja lugemispäeviku pidamise. Kaks õpetajat tõid välja koostöö lasteraamatukoguga, tutvumise kuulsamate eesti lastekirjanikega ning osalemise projektis „Raamatukogu kohvis”. Ühe õpetaja ütlusest nähtub, et nende rühmas on käinud lastevanemad raamatuid lastele ette lugemas, samuti mõjub õpetaja arvates kirjandushuvi äratamisele igapäevane raamatute lasteaeda kaasavõtmine (mänguasjade asemel). Audioraamatute kuulamise ja rühma kirjanduspäevade variante ei valitud. Vastustest on näha, et õpetajad on vägagi huvitatud laste kirjandushuvi äratamisest (tehti 110 valikut), samuti on neli õpetajat lisanud omapoolsed moodused, kuidas nad motiveerivad lapsi. Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2008) eeldab ja kohustab suunama lapsed lastekirjanduse juurde ning motiveerima laste lugemishuvi (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 5. pt). Seetõttu soovis autor teada, milliseid mooduseid kasutavad kahe Kohtla-Järve lasteaia õpetajad laste lugemishuvi äratamisel ja toetamisel.

Joonis 14. Kirjandushuvi äratamise moodused, arvudes.

Küsimusele, kuidas hindavad õpetajad lasteaia õppe- ja kasvatustegevuses käsitletava eesti lastekirjanduse kasutamise mõju kirjandushuvi äratamisel, vastas 22 õpetajat. 19 õpetajat vastas, et lasteaias läbiviidavad kirjandusalased tegevused toetavad oluliselt kirjandushuvi väljakujunemist, kuna leitakse, et kirjandushuvi ei saa lapsel tekkida, kui selleks pole eelnevalt toimunud sisukaid ettelugemisi. Oluliseks peeti illustratsioonide ja ergutavate tegevuste kaasamist.

/.../lasteaias arvan, et õpetajad loevad, jutustavad, dramatiseerivad jne piisavalt, et lapsel tekiks kirjandushuvi./.../ (Õ-9)

/.../lastekirjanduse valik on piisavalt suur ja sealt leiab igale vanuserühmale sobivat kirjandust. Kindlasti äratavad etteloetud kirjanduspalad, muinasjutud, illustratsioonid lastes kirjandushuvi./.../ (Õ-11)

Üks õpetaja (Õ-4) tõi lisaselgitusena välja, et kirjandushuvi toetamine sõltub olulisel määral õpetajast endast, tema valikutest ja isiklikest eelistustest.

/.../Usun küll, et äratav. Aga väga palju sõltub ka rühmaõpetajast endast, tema valikutest ja eelistustest, kui huvitavalt ta suudab lastele jutte edasi anda....../.../ (Õ-4)

Ka Mare Mürsepp leiab, et õppe- ja kasvatustegevuse tegelik elluviimine on suurel määral intuiitiivne ning sõltub õpetaja ja teiste kasvukeskkonna kujundajate andekusest, tõekspidamistest ja osadustundest (Mürsepp 2010: 28).

Viis õpetajat (Õ-3, 4, 6, 7 ja 12) arvas, et lapse kirjandushuvi äratamine saab tekkida üksnes lasteaia ja vanemate koostöö tulemusel. Oluliseks peeti lastevanemate panust ja eeskuju lapse kirjandushuvi tekkimisel.

/.../ Laste lugemis- ja kirjandushuvi äratamine on lasteaia ja kodu koostöö. Mõnele lapsel tekib see kiiremini, lihtsamini. Ka lapsevanemad peaksid oma lastele rohkem lugema ja ka ise lugema, et eeskujuks olla./.../ (Õ-9).

Üks keelekümbelrühma õpetaja (Õ-15) tõi selgitusena välja, et tema kogemuste põhjal eelistavad lapsed neid raamatuid, mis põhinevad multifilmidel. Vene emakeelega lapsed aga eelistavad oma emakeelset lastekirjandust.

Üks õpetaja (Õ-2) leidis, et laste kirjandushuvi tekkimisel on oluline eeskuju ja kirjandusalased tegevused, mis toetavad seda, kuid tänapäeva IT-ajastul on õpetaja arvates seda raske teha.

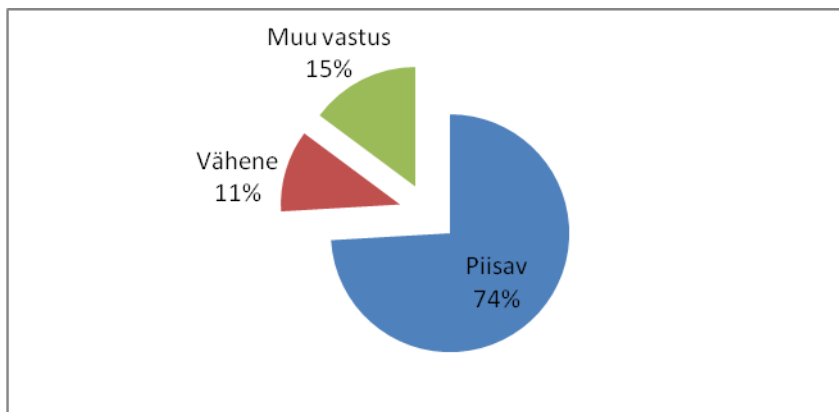
Kolm õpetajat (Õ-5, 14, 19) arvas, et vajatakse koolitusi ja uusi metoodikaid selles valdkonnas. Lisati ka, et vajatakse rohkem infot kaasaegse eesti lastekirjanduse kohta. Ka autori seisukohast on vajalik rohkem tutvustada õpetajatele uut ja kaasaegset eesti lastekirjandust ja arendada lastekirjanduse alast diskussiooni.

Üks õpetaja (Õ-22) tõi välja, et lasteaias tehtav töö äratav lastes kirjandushuvi, kuid tegevusele tuleks lisada lastele huvitav moment.

/.../Kindlasti äratav huvi kirjanduse ning lugemise vastu, lihtsalt tuleb lastele raamatud ning kooslugemine huvitavaks teha. Lastel on hea fantaasia, igasugune raamatu ettelugemine, kuhu on lisatud tegevus, tekitab neis elevust ja huvi veel rohkem raamatuid ja lugusid kuulata!./.../ (Õ-9)

Õpetajate vastustest võib järeldada, et õpetajad peavad oluliseks kirjandushuvi tekitamist ja toetamist lastes. Enamus õpetajatest (n=19) arvas, et lasteaias läbiviidavad õppe- ja kasvatustegevused, valdavalt nimetati ettelugemist, tekitavad lastes kirjandushuvi. Lasteaias etteloetud raamatud on lastele olulisemaks suunajaks kirjandushuvi äratamisel. Viis õpetajat tõi välja, et lapse kirjandushuvi tekitamisel ja suunamisel on oluline nii lasteaias läbiviidavad tegevused kui ka kodu. Viie õpetaja vastustest kasvas välja mõte, et lisaks lasteaiale ja lapse kirjandushuvi tekkimisel oluline ka lastevanemate roll.

Küsimusele, kuivõrd ammendavaks (piisavaks) hindavad õpetajad lasteaia õppekavas etteantud ELK kogust, vastasid 27 õpetajat. Vastustest nähtub (joonis 16), et 27% (n=20) õpetajatest hindasid kavas ettekirjutatud ELK koguse piisavaks. 15% (n=4) õpetajat vastasid variandile „muu” ning põhjendasid, et kirjanduse loetelu õpetajatele ette ei kirjutatagi, vaid rühmaõpetaja valib iseseisvalt kirjanduse ja selle mahu õppe- ja kasvatustöö läbiviimiseks. Vastati, et õpetajad koostavad ise igal aastal uue õppe- ja kasvatustegevuse kava, seega otsustamine jääb õpetaja kanda. 11% (n=3) õpetajatest hindasid ELK kogust väheseks ning jätsid oma arvamuse põhjendamata.

Joonis 15. ELK ette antud kogus õppekavas, protsentides.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli selgitada kahe Kohtla-Järve lasteaia näitel, millisel määral ja millistel viisidel kasutatakse õppe- ja kasvatustegevustes eesti lastekirjandust. Kõrvaleesmärgina sooviti teada, õpetajate arvamusi selle kohta, kuivõrd lasteaedades kasutatav eesti lastekirjandus motiveerib lastes huvi kirjanduse vastu. Töö teoreetilises osas anti ülevaade lasekirjanduse kasutamise olulisematest aspektidest koolieelses eas, milleks on kirjandushuvi areng, kirjandustaju ja lastekirjanduse kasutamine koolieelsetes lasteasutustes.

Enam kasutatakse õppe- ja kasvatustöös eesti lastekirjandust „Keel ja kõne” valdkonnas, mille puhul rakendati enamasti ühte kuni kahte tegevust. Selliseid õpetajaid oli kokku 67%. 33% vastanutest rakendab õpetamisel kolme kuni viit tegevust. Uuringuga selgus, et üks õpetaja kasutab selleks viite ja rohkemat tegevust. ELK-i liikidest eelistatakse kõige sagedamini õppe- ja kasvatustöös muinasjutte. Põhjuseks on asjaolu, et muinasjutt vastab oma olemuselt kõige paremini lapse vaimsele ja intellektuaalsele tasandile (Niiberg, Linnas 2007: 87). Tulemustest ilmnas, et õpetajad hoiduvad kasutamast uuemat ELK ning eelistavad vanu ja tuntumaid teosed. Peamiselt kasutatakse E. Niidu (Niit), E. Raua (Raud) ja H. Männi (Mänd) teoseid. Kaasaegsete autorite tekste mainiti üksikul juhul. Tekstide valikul domineerivad kindlad autorid. Ettelugemise tarvis nimetati kõige ülekaalukamalt E. Raua teost „Sipsik”. Pooled õpetajatest kasutavad ühe kuni viie erineva autori teksti.

Kõigis valdkondades kokku kasutatakse eesti lastekirjanduse tekste ühel kuni kahel korral nädalas, enamasti ettelugemise vormis. Lavastuste allikatenä kasutatakse enamasti muinasjutte, vähem proosat. Üllatavalt vähe mainiti lavastamisel luule kasutamist.

Selgus, et kõige sagedamini lähtutakse kirjanduse valikul laste vanusest ning õppe- ja kasvatustegevuse eesmärkidest. Seega, on kõige olulisem kriteerium kirjanduspalade valikul õppe- ja kasvatustegevuse eesmärgid ehk visioon, mida soovitakse lasteni viia. See tähendab, et õppe- ja kasvatuseesmärkide saavutamisel pidasid õpetajad ELK tekste oluliseks teguriks. ELK kasutamise üldiseks eesmärgiks on kuulamise ja kõnelemise arendamine, mille kaudu püütakse äratada ja huvi kirjanduse vastu. Samuti selgus, et lastekirjanduse valiku tingib lasteaia rühma nädalateema.

Ettelugemise puhul peavad õpetajad oluliseks loetu analüüsimist, ümberjutustamist ja loetust arusaamist. Ühtlasi saavad õpetajad laste kaasatootamise näol tagasisidet oma õppemeetodite kohta, et edaspidi tegevusi lastekirjandusega tulemuslikumalt planeerida. Vastanute arvamustest võib järeldada, et oluliseks peetakse loetud teksti mõistmist, seega on oluline märkida, et lastekirjanduse abil on võimalik arendada ka lapse kuulamisoskust. Loetu mõistmine saab toimuda kuulamisoskuse olemasolul. Õpetajad täheldasid, et lastekirjanduse ettelugemise ja analüüsimise abil on võimalik õpetada uut sõnavara, arendada tähelepanu ning eneseväljendusoskust. Toodi välja, et omamaise lastekirjanduse kaudu on võimalik tutvustada lastele kohalikku kultuuri, keelekasutust ja ajalugu. Kirjandushuvi äratamiseks kasutatakse enamasti illustratsioone, katkendite ettelugemist ning põnevate raamatute tutvustamist. Õpetajad olid seisukohal, et lasteaia läbiviidavad tegevused tõstavad üldiselt laste huvi kirjanduse vastu. Õpetajad tõid välja asjaolu, et lapse kirjandushuvi toetamine peaks toimuma nii lasteaia kui ka kodus. Õpetajad hindasid rühma tegevuskavades ELK mahu piisavaks lisades, et lastekirjanduse mahu ja valiku planeerivad õpetajad ise.

Uurimistulemused on lasteaedadele ja õpetajatele tagasisideks eesti lastekirjanduse alaste tegevuste seisukohast, mis omakorda aitab teadvustada võimalikke kitsaskohti. Positiivne tagasiside inspireerib ja tõstab motivatsiooni edaspidiseks tööks ning vajadusel korraldama ELK alaseid koolitusi.

Uurimistulemustest võib järeldada, et uuema ja kaasaegsema eesti lastekirjanduse kasutamine on vähene. Autorid, kelle tekste õpetajad kõige sagedamini kasutavad (E. Raud, H. Mänd, E. Niit jt) pälvivad vaieldamatult tähelepanu, kuid on ka alust arvata, et kaasaegne ja uus eesti lastekirjandus on jäetud suurema tähelepanuta. Lastekirjandushuvi tõstmist ja tänapäevase lastekirjanduse tutvustamist saab toetada kirjandusalaste koolituste kaudu, mis viiksid ringlusse uut teavet ja arusaamu lastekirjandusmaastikul ning mis omakorda õpetaja ja lapsevanema interaktsiooni vahendusel jõuaks praktikasse ka kodudes. Lasteasutuse ja kodu koostööd toetab kehtiv seadusandlus (Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava). Arvestades sellega, et uurimuses osalenud õpetajad tajusid endal lastevanemate nõuandja rolli, peab lasteaial olema abistav roll, levitamaks vanemate hulgas lastekirjandusalast teavet ning selle sotsialiseerivat ja silmaringi avardavat mõju. Lasteaia õpikeskkond ja sotsiaalsed kogemused kodus täiendavad teineteist.

SUMMARY

Author: University of Tartu Narva College student Liia Kaljo

Writing thesis: 2016 - 2017

Thesis consists of 45 pages.

The aim of the present bachelor's thesis was to find out how much and in what ways Estonian children's literature is used in learning and educational activities in preschool child care institutions. An additional aim was to learn teachers' opinions on how the Estonian literature used in preschool child care institutions motivates children's interest in literature.

The research was carried out in February 2016. A questionnaire for preschool teachers was used as a measurement instrument. 27 preschool teachers from Kohtla-Järve preschool child care institutions participated in the research.

The results revealed that preschool teachers use Estonian children's literature mostly once or twice a week. Estonian children's literature is integrated into different fields of learning, most of all in the field of "Language and Speech". The texts are used in various ways. Most often, teachers organize activities like reading the text out loud, and consider analyzing the text important, so that the children would understand what they have read. Literary texts are also staged but then mostly fairy tales and less poetry are used.

Fairy tales are most preferred since it is the most appropriate and emotionally close type of literature for a child. Among other types of literature, prose and poetry are used. In choosing the literature, teachers rely on its age-appropriateness and educational goals. To support the interest in literature, mostly presenting illustrations and reading excerpts are used.

The results showed that mostly only few author's texts are used, and old and well-known stories are preferred. The preferred authors are Eno Raud, Heljo Mänd and Ellen Niit. Contemporary and newer literature is used only in few occasions. From the teachers' opinions it became evident that they consider motivating a child's interest in literature via various activities very important. A child's interest in literature must also be supported by the parents.

According to the data, it can be concluded that teachers should be familiarized with contemporary authors and their works that would be appropriate for preschool-aged children. Also, they should be familiarized with new methodologies of using children's literature.

KIRJANDUS

Bettelheim, B. 2007. *Muinasjuttude võlujõud*. Tartu: AS Atlex.

Eisenschmidt E., Aro V., Kitsing M., Punga A., Salumaa T., Tereping M., Tiisvelt L., Õun T. (Toim). 2011. Õppe- ja kasvatustegevuse kavandamine koolieelses lasteasutuses. *Isehindamine. Õppe- ja kasvatustegevuse analüüsimine ning hindamine: 24-25*. Tartu: Atlex. Külastatud aadressil: <https://www.hm.ee/sites/default/files/isehindamine.pdf> (viimati vaadatud 27.04.2017).

Fisher, R. 2005. *Õpetame lapsi mõtlema*. Tartu: AS Atlex.

Gurovitš, L. M., Kurotškina, N. A., Hodkova A. I. 1997. Rebenok v mire hudožestvennoi literature, izobrazitelnogo iskusstva i muzōki. Detstvo. Programma razvitija i vospitanija detei v detskom sadu. Rossijskij gosudarstvennoi pedagogičeskij universitet imeni A. I. Gertsena. Kafedra doškolnoi pedagogiki. Sankt-Peterburg: Aktsident: 111.

Hallap, M., Padrik, M. 2009. Valdkond „Keel ja kõne”. Kulderknup, E. (Koost ja toim). *Õppe- ja kasvatustegevuse valdkonnad. Riiklik Eksami –ja Kvalifikatsioonikeskus: 26-43*. Tartu: Studium.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2005. Uuspõld, E (Toim). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Järv, A. 1989. *Eesti lastekirjandus. Kujunemine ja areng kuni aastani 1917*. Tartu

Kalda, I. Magistritöö. 2011. *Lugemine teises kooliastmes: poiste ja tüdrukute vahelised erinevused*. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/17920/Kalda.pdf?sequence=1> (viimati vaadatud 18.03.2017).

Karlep, K. 2003. *Kõnearendus. Emakeele abiõpe II*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Kivi, L., Sarapuu, H. 2005. Keel ja kõne. Henno, K (Toim). *Laps ja lasteaed*. Tartu: Atlex.

Kohtla-Järve Lasteaed Kirju-Mirju õppekava (2016). Külastatud aadressil: <http://kirjumirju.eu/wp-content/uploads/2007/01/Oppekava2016.pdf> (viimati vaadatud 20.11.2016).

Kohtla-Järve Lasteaia Rukkilill arengukava aastateks 2015 - 2017 kinnitamine (2014).
Külastatud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/417062014015> (viimati vaadatud 23.12.2016).

Koolieelse lasteasutuse seadus 2015. Külastatud aadressil:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/114032011006> (viimati vaadatud 13.05.2017).

Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava 2008. Külastatud aadressil:
<https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917> (viimati vaadatud 10.05.2017).

Krusten, R. 1995. *Eesti lastekirjandus*. Tartu: Elmatar.

Krusten, R. 2001. "Maailm Sulelise ja Karvasega" – müütiline lugu tänapäevast. *Nukits*.
Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus: 12.

Krusten, R., Kumberg, K., Mürsepp, M., Niitra, M., Ojala, H., Palm, J., Reidolv, M.,
Tarrend, A. 2006. *Lastekirjanduse sõnastik*. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus.
Krusten, Reet 2003. Mis on lastekirjandus? *Nukits*. *Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus*: 17.

Kumberg K., Martson I., Mattheus A., Niitra M., Palm J. 2014. *Eesti laste- ja
moortekirjandus*. Tallinn. Eesti Lastekirjanduse Keskus.

Kumberg, K. 2004. Pisikene inimene suures maailmas ehk käsikäes Paulaga läbi
argipäeva. *Nukits*: 34.

Kumberg, K. 2011. Aimeramat annab aimu. *Eesti Lastekirjanduse Keskuse
toimetised* 4, 71-72.

Kumberg, K. 2011a. Lastekirjandus on rikas. *Postimees* 13.03.2011. Külastatud aadressil:
<http://kultuur.postimees.ee/402384/lastekirjandus-on-rikas> (viimati vaadatud
25.03.2017).

Kurik, K. Bakalaureusetöö. 2012. *Lasteaiaõpetajate arvamused lasteraamatute
kasutamisest laste kooliks ettevalmistamisel*. Tartu Ülikool,
<http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/25934/Kurik.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
(viimati vaadatud 12.10.2016).

Käis, J. 1996; 2004. Eisen, F (Koost). Meie sihid ja ülesanded. *Kooli-raamat*. Tartu:
Ilmamaa.

- Lehtla, A. 2011. Bakalaureusetöö. *Lastekirjanduse osa õppe- ja kasvatustöös Pärnu maakonna lasteaedade õpetajate arvamusel*. Tallinna Ülikool.
- Leppik, P. 2004. *Laps ja Tema mõtlemise arendamine*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lerkkanen, M-K. 2007. *Lugema õppimine ja õpetamine*. Tartu: Tatu Ülikooli kirjastus.
- Lääts, H. Bakalaureusetöö. 2014. *Lasteraamatute kasutamine laste üldoskuste arendamisel kahe Põltsamaa lasteaia näitel*. Tartu Ülikool,
- Maslov, K. 2016. Järeldõna. Veetlev lapsepõlv. Lev Võgotski ja tema teooria laste loovusest ja kujutlusvõimest. Siimer, E (Tõlk). *Laste loovus ja kujutlusvõime. Mäng ja selle osa lapse psüühilises arengus*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Müürsepp, M. 2001. *Rahvaluule ja üldõpetus*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Müürsepp, M. 2002. Ellen Niidust kui kasvatusteaduste doktorist. *Nukits*: 32.
- Müürsepp, M. 2003. *Lastekirjandus – müüt, pilt, lugu, laps*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Müürsepp, M. 2005. *Lapse tähendus Eesti kultuuris 20. sajandil: kasvatusteadus ja lastekirjandus*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Müürsepp, M. 2009. Laps ja raamat. Henno, K (Toim). *Lasteaialaps peres*. Tartu: Atlex.
- Müürsepp, M. 2010. Väärtuste kujundamine keele ja kõne õpetamise ja lastekirjanduse kaudu. Veisson, M (Koost). *Väärtused koolieelses eas. Väärtuskasvatus lasteaias*. Tartu.
- Niiberg T; A. Metspalu; M. Linnas. 2009. *Muinasjutt lapse arendajana ja lohutajana*. Tartu: Atlex.
- Nikolajeva, M. 1996. *Introduction to the theory of children's literature*. Tallinn.
- Niitra, M. 2016. Lugemise jagatud mõnu. *Õpetajate Leht*. 22.01.2016. Külastatud aadressil: <http://opleht.ee/2016/01/lugemise-jagatud-monu/> (viimati vaadatud 01.05.2017).
- Nugin, K. 2009. Lastekultuur. Henno, K (Toim). *Lasteaialaps peres* (40-42). Tartu: Atlex.

Olo, M. Magistritöö. 2005. *3. klassi õpilaste funktsionaalne lugemisoskus: Hea Alguse ja tavaklasside võrdlus*. Tartu Ülikool.

Oras, K. Bakalaureusetöö. 2016. *Väärtuskasvatustlike eesmärkide saavutamine lasteraamatute kaudu lastega filosofoerimise meetodit kasutades 6 – 7 aastaste lastega*. Tartu Ülikool, https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/52770/oras_kelian_ba.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viimati vaadatud 02.02.2017).

Padrik, M., Hallap, M. 2008. Keel ja kõne: kuulamine ja kõnelemine, lugemine ja kirjutamine. Kikas, E (Toim). *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Palm, J. 2003. Lastekirjandus – pedagoogika või kunst? *Nukits*: 20-22.

Parijõgi, J. 1935. *Laste ja noorsoo-kirjanduse lähtekohti*. Eesti Kirjanduse Seltsi Väljaanne 5: 215-217.

Peiker, V. 1982. *Lastekirjandusest koolieelses eas*. Tallinn: Eesti NSV Haridusministeerium.

Pittelkow, K; Jacob, A. 2004. *Andekas laps. Avasta oma lapse anded ja võimed*. Väike vanker.

Puidet, T. 2008. Sidusa kõne areng. *Õpetajateleht*. Külastataud aadressil: http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/1_22008/21-23.pdf (viimati vaadatud 20.04.2017).

Puksand, H. 2014. Doktoritöö. *Teismeliste lugemisoskuse mõjurid*. Tallinna Ülikool. Külastatud aadressil: <http://www.etera.ee/zoom/1999/view?page=4&p=separate&view=0,229,2067,2062> (viimati vaadatud 27.02.2017).

Raadik, S. 2003. *Mängime õppides. Draamakasvatus II*. Kirjastus Avita.

Rüütel, I; Tiit E. M. 2005. *Pärimuskultuur Eestis – kellele ja milleks I*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Smith P. K., Cowie H., Blades M. 2008. *Laste arengu mõistmine*. Neljas väljaanne. Tallinn: TLÜ Kirjastus.

Soone, T. 2015. Lugemissoovitused lastele, mis aitavad kaasa lugemisharjumuse tekkimisele. *Postimees* 14.09.2015. Külastatud aadressil: <http://naine24.postimees.ee/3327091/lugemissoovitused-lastele-mis-aitavad-kaasalugemisharjumuse-tekkimisele> (viimati vaadatud 24.03.2017).

Sutrop, M. 2008. *Väärtuste integreerimine ainekavasse*. Tartu: Tartu Ülikooli eetikakeskus. Külastatud aadressil: http://www.curriculum.ut.ee/sites/default/files/sh/l6iming_vaartused.pdf (viimati vaadatud 23.03.2017).

Sööt, B. 1969. *Eesti lastekirjandus. Loengukonspekt*. Tallinn.

Süvalep, E. 2001. Kohanev kahekõne: dialoogist eesti noorteromaanides. *Nukits*: 1.

Tigas, E. Bakalaureusetöö. 2006. *Lastekirjanduse kasutamine Põlvamaa koolieelsete lasteasutuste õppe- ja kasvatustöös*. Tartu Ülikool.

Tiits, V. Loov-praktiline lõputöö. 2013. *Tänapäevase lastekirjanduse integreerimine lasteaias õppe- ja kasvatustegevusse läbi lavastusmängu*. Tartu Ülikool, http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/31915/tiits_vaike_2013.pdf (viimati vaadatud 05.01.2017).

Tulviste, T. 2008. Kõne areng. Kikas, E (Toim). *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Unrdits, T. 2010. Ettelugemisest iselugemiseni. *Nukits*: 34-35.

Vesiko, M. Magistritöö. 2005. *Lugemiskeskond lasteaias ja esimeses kooliastmes: lugemispesa loomine ja toimimine*. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Vikat, M. 1999. *Laps ja folkloor*. Tallinn: TPÜ Kirjastus.

Väljataga, S. 1984. *Laps ja Raamat. Metoodiline kiri*. Tallinn.

Õunapuu, L. 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool. Külastatud aadressil: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf (viimati vaadatud 10.05.2017).

LISA

ANKEET

Lugupeetud koolieelse lasteasutuse õpetaja!

Olen Tartu Ülikooli Narva kolledži koolieelse lasteasutuse õpetaja eriala III kursuse üliõpilane Liia Kaljo. Pöördun Teie poole, et koguda andmeid bakalaureusetöö tarbeks, mille teemaks on „Eesti lastekirjanduse kasutamine Kohtla-Järve lasteaedades”. Töö eesmärk on selgitada, kui palju ning millistel viisidel kaasatakse õppe- ja kasvatustöösse eesti lastekirjandust. Küsimustik on anonüümne ja küsitluse andmeid kasutatakse vaid lõputöö eesmärkide saavutamiseks.

Valikvastustega küsimustele tõmmake sobivale variandile ring ümber. Lisaks on teatud küsimustele jäätud võimalus täpsustada oma vastust juhul kui arvate, et küsimusele ei ole võimalik üheselt mõistetavalt vastata. Avatud küsimustele kirjutage palun vastus.

Küsimuste tekkimise korral või tagasiside soovi korral saab minuga ühendust võtta e-maili aadressil: liia.kaljo@gmail.com või telefonil 56 63 82 36.

Teie vastuseid ootan kuni 03.02.2017

Ette tänades
Liia Kaljo

KÜSIMUSED

- 1. Kas Teil on koolieelse lasteasutuse õpetaja haridus? Sobivale variandile tõmmake ring ümber. Mõne teise hariduse olemasolul lisage palun see.**

- Jah
- Ei
- Haridus_____

- 2. Kui kaua olete lasteaias töötanud?**

3.4. Alla 3 aasta

3.6. 7-9 aastat

3.5. 4-6 aastat

3.7. Üle 10 aasta

3.8. Muu_____

- 3. Kellena Te lasteaias töötate?**

a) Rühmaõpetaja

c) Muusikaõpetaja

b) Liikumisõpetaja

d) Eesti keele kui teise keele õpetaja

e) Muu _____

4. Mis vanuses lastega Te töötate?

_____

5. Kas Te olete osalenud koolitusel, mis käsitles lastekirjanduse kasutamist õppetegevustes lastega? Kui jah, siis palun nimetage see.

_____

6. Millises õppe- ja kavatustegevuse valdkonnas kasutate kõige sagedamini eesti lastekirjanduse tekste? Sobivale variandile tõmmake ring ümber.

a) Mina ja keskkond

e) Kunst

b) Keel ja kõne

f) Muusika

c) Eesti keel kui teine keel

g) Liikumine

d) Matemaatika

Kommentaariid _____

_____

_____

7. Millistes tegevustes kasutate eesti lastekirjanduse tekste?

a) Etlugemisel

d) Tõõlehtede taitmifel

b) Lavastusmångudes

e) Muu _____

c) Hommikuringides

Kommentaariid

8. Millist liiki eesti lastekirjandust kasutate õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimisel kõige sagedamini? Sobivale variandile tõmmake ring ümber.

a. Aimekirjandus

d. Luule

b. Muinasjutud ja folkloor (sh mõistatused, vanasõnad)

e. Tegelusraamatud

9. Milliste eesti autorite/lastekirjanike tekste kasutate õppe- ja kasvatustegevuse läbiviimisel? Sobivatele variantidele tõmmake ring ümber.

a. Fr.R. Kreutzwald	i. Tiia Toomet
b. E. Särgava	j. O. Arder
c. E. Enno	k. Silvi Väljal
d. J. Oro	l. A. Pervik
e. E. Niit	m. Andrus Kivirähk
f. E. Raud	n. Kristiina Kass
g. H. Mänd	o. Wimberg
h. H. Runnel	p. Muu _____

10. Kui sageli kasutate eesti lastekirjanike tekste õppetegevustes (kõikides õppe- ja kasvatustegevuse valdkondades kokku)?

a) Iga päev	c) 1-2 korda nädalas
b) 3-4 korda nädalas	d) Harvem

11. Kui sageli kasutate eesti lastekirjandust lastele ettelugemiseks?

a) Iga päev	c) 2-1 korda nädalas
b) 3-4 korda nädalas	d) Harvem

12. Millistest kriteeriumitest lähtute lastele kirjanduspala valikul ettelugemiseks? Sobivatele variantidele tõmmake ring ümber.

- a) Laste vanusest (eakohasusest)
- b) Õppe- ja kasvatustegevuse eesmärkidest
- c) Autorist

13. Milliseid eesti lastekirjanduse raamatuid eelistate lastele ette lugeda? Nimetage mõni.

14. Kuivõrd oluliseks peate loetu põhjal teemakohastele küsimustele vastamist ja teksti ümberjutustamist? Palun põhjendage.

15. Millist eesti lastekirjandust kasutate dramatiseerimises (lavastusmängudes) kõige sagedamini? Sobivatele variantidele tõmmake ring ümber.

a) Muinasjutud	c) Luule
b) Jutustused	d) Muu_____

16. Milliseid võtteid kasutate kõige sagedamini laste lugemishuvi/kirjandushuvi äratamiseks ja suunamiseks? Sobivatele variantidele tõmmake ring ümber.

a) Tutvustan uusi ja põnevaid raamatuid	h) Tutvustan kuulsamaid eesti lastekirjanikke
b) Loen ette katkendeid	i) Käsitlen uuemat eesti lastekirjandust
c) Kuulame lastega audioraamatuid	j) Lasen lastel koostada omaloomingulisi jutukesi
d) Tuvustan illustratsioone	k) Meisterdame raamatuid
e) Jutustan illustratsioonide järgi sündmuste kulgu	l) Annan lastevanematele raamatute ettelugemissoovitusi
f) Korraldan rühma kirjanduspäevi	m) Muu_____
g) Külastame kirjandusüritusi ja raamatukogusid	

17. Kui suureks hindate Teie rühma õppekavas või tegevuskavas ette antud eesti

lastekirjanduse kogust/mahtu õppe- ja kasvatustegevuste läbiviimiseks? Valige sobiv variant.

- a) Ette antud kogus on piisav
- b) Ette antud kogus on vähene

Muu _____

Kommentaari _____

_____

18. Palun avaldage oma arvamus selle kohta, kas lasteaia õppe- ja kasvatustegevustes käsitletud eesti lastekirjandus soodustab laste kirjandushuvi äratamist?

_____

_____

_____

_____

_____